

Despullant un mite: gènesi i gestió del Dipòsit d'Arxius de Cervera¹

Pilar Cuerva i Castillo

"[El director general de Archivos] Voldria també que s'hi poguessin portar els documents que enfarfeguen la Universitat de Barcelona i els Instituts i altres centres oficials. Així, vindria a ser una mena de Simancas, petita"

Agustí Duran i Sanpere²

El Dipòsit d'Arxius de Cervera, creat originàriament sota la denominació de *Depósito Regional de Archivos*, és un centre molt desconegut. Les notícies sobre els seus orígens es redueixen a algunes anotacions molt escadusseres en les guies de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i d'arxius estatals, i a les referències que Rafael Conde va fer en l'article sobre els arxius de l'administració central, publicat en aquesta mateixa revista ara fa vint anys.³

El mite sobre el centre s'ha forjat a través de les incògnites generades sobre els continguts dels seus fons, el misteri irresolt de la seva creació i les seves singularitats com arxiu: únic a l'Estat espanyol que va tenir com a base de creació formal l'article cinquè del Decret 914/1969 del 8 de maig, que permetia la creació de dipòsits regionals per completar l'estructura arxivística de l'Administració Civil de l'Estat. Aquesta circumstància, singular i forçada dintre del sistema arxivístic espanyol, acabarà de perfilar la indefinició del centre: dipòsit d'arxius en lloc d'arxiu, regional en lloc de provincial o la singularitat de ser un centre ubicat a la província de Lleida amb fons procedents íntegrament de la de Barcelona.

Aquest article recupera la síntesi de Rafael Conde i recull alguns dels aspectes que han estat en la base i història de la creació del centre: la recuperació de l'edifici històric de la Universitat de Cervera, el Dipòsit com a resposta a les necessitats d'expansió de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i la pràctica de la gestió mentre es va mantenir sota la tutela d'aquest últim. Una aproximació als fons i la història singular dels ingressos, completen el treball.

Un projecte per a la conservació de l'edifici de l'antiga Universitat de Cervera

El 8 de febrer de 1949 Aleixandre Ferrant, arquitecte conservador de Monuments de la Quarta Zona, va cursar un comunicat al Comissari General del Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Nacional on feia constar la necessitat urgent de donar una solució satisfactòria a l'estat ruïnós de l'edifici de l'antiga Universitat de Cervera.⁴

Els moments d'esplendor de la Universitat de Catalunya instaurada per Felip V, feia temps que s'havien acabat.⁵ L'edifici de la Universitat de Cervera havia quedat pràcticament abandonat després que el general Espartero decretés el trasllat definitiu de l'activitat a Barcelona el 10 d'agost de 1842.⁶

El traspàs de les activitats de la Universitat de Cervera a Barcelona va plantejar el problema d'adaptar el magne edifici universitari a uns usos diferents als que havien impulsat la seva creació inicial. La diversitat de projectes va anar des de la instal·lació d'unes escoles i un col·legi de segon grau l'any 1846 fins a l'establiment de telers, passant per una presó de partit. Finalment, el 1887 el Consell de Ministres va dictar una Reial Ordre concedint l'usdefruit de l'edifici al municipi de Cervera, que va traspassar-lo posteriorment a la Congregació de Missioners Claretians. Els claretians es van fer càrrec de l'immoble fins a l'any 1936, quan van haver d'abandonar-lo a causa de l'inici de la Guerra Civil.⁷

Acabada la guerra, l'edifici es trobava molt deteriorat a causa dels saqueigs, d'un bombardeig i de l'ús posterior com a camp de concentració. Posteriorment, després de la Segona Guerra Mundial, l'espai de l'antiga Universitat va ser utilitzat també com a camp d'internament de soldats alemanys en espera de repatriació.⁸ Les causes que havien determinat l'estat ruïnós de l'edifici van servir d'argument al consistori cerverí per elevar un escrit a "Regiones Devastadas" sol·licitant la seva reconstrucció.⁹ Aquesta instància però, va considerar que la petició s'havia de gestionar a través del Ministerio de Educación Nacional. Paral·lelament, l'Ajuntament havia iniciat la tramitació per declarar l'edifici Monument Nacional.¹⁰

L'antiga Universitat de Cervera va ser declarada "Monumento Histórico-Artístico" el 7 de novembre de 1947.¹¹ Els claretians, que s'havien trobat un edifici ruïnós després de la guerra, havien deixat constància del seu estat al Memorial dirigit al cap de l'Estat el 1947. Les inversions necessàries per aturar la degradació de les instal·lacions havien fet inviable el manteniment de l'edifici per part de l'esmentada congregació.¹²

La creació del Patronat Universitari de Cervera

Josep M. Razquin, alcalde de Cervera entre 1960 i 1968, va escriure uns anys més tard, el 1976, que els orígens dels projectes de les obres de recuperació de l'edifici universitari, duts a terme en la dècada dels anys 60-70 del segle XX, s'havien de relacionar amb la visita que va fer Antoni Torroja i Miret, rector de la Universitat de Barcelona, a Cervera en la qual va poder comprovar el deficient estat de l'immoble. Segons Razquin, que acabaria sent un dels homes clau en els projectes de conservació i restauració de la Universitat, Torroja va tornar novament després d'aquella primera visita a Cervera acompanyat de Camil Pallàs, arquitecte del Servei de Conservació de Monuments de la Diputació Provincial de Barcelona, amb qui va començar a prendre mides de l'edifici i a planificar projectes. L'any 1961 – novament segons Razquin-Torroja es va presentar a Cervera amb *"un ejemplar del 'Boletín Oficial del Estado' en el que se publicaba el texto del Decreto de 13 de julio de 1961"* pel que es creava el Patronat Universitari de Cervera.¹³

Pel que es desprèn de la documentació que sobre el patronat s'ha conservat, les actuacions realitzades pel rector de la Universitat de Barcelona en la creació del Patronat Universitari van representar la culminació de molts anys de reivindicació per part de l'Ajuntament certerí i d'altres personatges d'influència política i cultural. Torroja va considerar en aquell moment que la recuperació de l'immoble passava per aconseguir projectar uns usos adequats a les instal·lacions. Va ser el propi rector qui va proposar la instal·lació d'un Institut Laboral de modalitat agrícola-ramadera, un col·legi menor i una exposició permanent de material agrícola modern. També va considerar que la capella de l'antiga Universitat podia ser confiada al bisbe de Solsona mentre es reservaven altres locals per activitats culturals i de divulgació de la Universitat de Barcelona. Sembla que el rector va exposar el projecte al bisbe de Solsona, al president de la Diputació de Lleida i a l'alcalde de Cervera, els quals van comprometre's a recolzar-lo. Pel que es desprèn d'una memòria, Torroja també va exposar el projecte al director General de Archivos y Bibliotecas, qui va proposar reservar l'ala nord de l'immoble a la instal·lació d'un *"depósito de libros viejos, científicos y técnicos, desprovistos ya de utilidad actual y que ocupan en las bibliotecas un espacio necesario para nuevas adquisiciones; así como un archivo de expedientes personales de cierta antigüedad"*. Segons la mateixa font, els plans van ser plantejats al ministre de Educación Nacional i als directors generals de Enseñanzas Universitarias y Laboral, que també els van acabar aprovant.¹⁴

Antoni Torroja va encarregar a Camil Pallàs la preparació d'un projecte d'obres sobre l'edifici, amb l'objectiu d'accelerar totes les tramitacions. En la redacció de la memòria preparada per l'arquitecte es va confirmar novament el mal estat de l'immoble, la finalitat cultural de la restauració i la previsió d'usos: un institut laboral, objecte bàsic del projecte, un

"Depósito de Libros dependiendo de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas", un col·legi menor, una exposició permanent de matèria agrícola, dependències universitàries i habitatges pel professorat. També, pel que feia a l'ocupació de l'edifici, el projecte reservava a arxius i biblioteques la planta baixa, part de la planta principal, i el segon pis. El pressupost per aquesta obra va ser de 2.243.275,62 milions de pessetes.¹⁵

La vigència d'aquest primer projecte va perdurar durant un cert temps. En la reunió del patronat del dia 6 d'abril de 1962 es va constatar la seva validesa quan es va anunciar que malgrat el director General de Archivos y Bibliotecas es trobés a Madrid *"había ofrecido anteriormente hacerse cargo de la parte de obra correspondiente al depósito de libros proyectado"*. La idea es va repetir novament en l'exposició del rector de la Universitat en la mateixa reunió sobre el Pla d'Actuació General d'utilització de l'edifici i on, entre altres usos, es va considerar la instal·lació d'*"Un depósito de libros de menor interés actual, existentes en las Bibliotecas oficiales de Cataluña"*. El Pla d'Actuació General va ser aprovat aquell mateix dia per la Junta del Patronat.¹⁶

El 10 d'abril de 1962, el president del patronat va remetre el projecte d'obres de consolidació i adaptació de la part de l'edifici destinada a dipòsit de llibres al director general de Archivos y Bibliotecas perquè iniciés la tramitació.¹⁷ Tanmateix, aquest primer projecte d'instal·lació d'un dipòsit bibliogràfic no s'acabaria de materialitzar, atès que la idea de substituir-lo per un arxiu va començar a prendre forma molt aviat.

La gestació d'un Arxiu General de Catalunya

Agustí Duran i Sanpere,¹⁸ secretari del Patronat, membre del Centre d'Investigacions Científiques i destacada personalitat del món de la cultura i dels arxius, mantenia una estreta relació amb l'alcalde de Cervera, Josep M. Razquin, tal i com es pot constatar en la correspondència mantinguda entre ambdós personatges en aquell temps.¹⁹

No és d'estranyar doncs que, el 13 de maig de 1962, Duran escrivís Razquin per informar-lo de la seva propera visita a Cervera acompanyat de l'arquitecte Camil Pallàs. En la carta, Duran li va explicar una conversa mantinguda entre el rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Torroja i el director general de Archivos y Bibliotecas. Segons Duran, Torroja havia ensenyat el projecte del dipòsit bibliogràfic al director general i aquest últim l'hi havia fet algunes consideracions sobre modificacions d'espais, de reforç i d'incombustibilitat de les teulades. El director general havia expressat també el desig de dur a Cervera documents de la Universitat de Barcelona, dels Instituts i d'altres centres oficials. Duran i Sanpere acollia la idea amb un cert entusiasme i feia referència al destinatari de la seva carta sobre la possibilitat que el centre esdevingués *"una mena de Simancas, petita"*.²⁰

Durant el mes de setembre de 1962 el projecte d'arxiu d'expedients personals i el dipòsit de llibres inicial estava encara en vies de modificació "*para atender las indicaciones del Sr. Director General anterior*".²¹ Aquell mateix any, però, el nou director general de Archivos y Bibliotecas, Miguel Bordonau, va visitar Cervera i es va comprometre en una carta dirigida a l'alcalde de la ciutat a lliurar una nota al ministre amb la seva impressió sobre l'antiga Universitat, i contribuir a la salvació de l'edifici.²²

El 9 d'abril de 1963 l'objectiu de la instal·lació d'un arxiu a l'immoble de la Universitat es confirmava en la reunió que va mantenir el Patronat a la seu del Rectorat de la Universitat de Barcelona. El rector va informar sobre l'estat del projecte d'adaptació de l'ala nord de l'edifici "*que será destinada a Archivo*" i de la visita que havia fet el director General de Archivos y Bibliotecas per tractar sobre el tema.²³

Un any més tard, el 3 de març de 1964, el rector Santiago Alcobé va reunir el patronat on Torroja va transmetre la posició de Bordonau de considerar "*improcedente llevar a efecto el proyecto para depósito de Libros, y [de considerar] que era más interesante la instalación necesaria para un Archivo sobre documentos de Cataluña que se hallan dispersos en la actualidad*". Per aquest motiu s'hi havia redactat un altre projecte adaptat al nou ús de les instal·lacions i amb un pressupost que superava els 6 milions de pessetes, la qual xifra significava un augment considerable de les previsions econòmiques a causa de la nova destinació de les obres.²⁴

En un ofici del Patronat Universitari dirigit al cap de la secció d'Edificis i Obres del Ministerio de Educación Nacional, es confirmava que el projecte s'havia redactat inicialment per instal·lar un dipòsit de llibres amb una secció d'arxiu, però que el director general "*que rige actualmente la Dirección General indicada ha manifestado su propósito de dedicar todo el local descrito a archivo general tan solo*".²⁵

El 19 de juny de 1965, el cap de la secció d'Edificis i Obres del Ministerio de Educación Nacional va sol·licitar a l'arquitecte Pallàs les ofertes de dos contractistes per a la realització de les obres d'adaptació de l'edifici com Arxiu General.²⁶ I el mateix mes es va aprovar el projecte d'obres d'adaptació de l'edifici universitari per Arxiu General a Cervera per un import de 6.634.617,52 pessetes.²⁷ Uns mesos més tard, el 28 de desembre, la secció d'Edificis i Obres del Ministerio de Educación Nacional va signar a Madrid l'escriptura notarial d'adjudicació de les obres d'adaptació de l'ala nord de l'edifici per a Arxiu General a càrrec de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas per un import de 6.400.000 pessetes.²⁸

La denominació que va rebre l'arxiu en el decret de les obres d'adaptació de l'edifici, feia pensar en la creació d'un Arxiu General a Catalunya. En aquest sentit, no sabem amb exactitud a quin tipus d'instal·lació s'estaven referint quan es va concretar el projecte d'obres d'una institució d'aquest tipus.

El Decret de 24 de juliol de 1947, del Ministerio de Educación Nacional, en el seu capítol primer, va considerar dos tipus d'arxius: històrics i administratius. Alhora, va classificar els primers en sis classes que es diferenciaven "*por su importancia, calidad, número y variedad de la documentación o por las entidades o individuos que los poseen*" entre Generals, Regionals, de Districte, Provincials, d'Entitats públiques i corporacions i de Particulars. Tot seguit, el decret va definir-ne cadascun disposant que els Arxius Generals eren aquells que contenien "*numerosa e importante documentación sobre la Nación en general o varias de sus regiones: Archivo Nacional, y los de Simancas, Indias y Corona de Aragón*".²⁹ Es fa difícil d'imaginar com podia adaptar-se aquesta definició al centre de nova creació de Cervera. Si ens atenem als desitjos expressats per García Noblejas, sobre la ubicació a Cervera de documents de la Universitat de Barcelona³⁰, cal considerar la hipòtesi sobre la possibilitat de crear un arxiu de documentació procedent exclusivament de l'esmentada universitat i de les seus dependents de la institució. Duran i Sanpere va interpretar les paraules del director general i les va relacionar amb un centre de característiques similars a les d'un important arxiu general de l'Estat, Simancas. Finalment, Miguel Bordonau havia considerat la necessitat de crear un centre amb documentació procedent de tota Catalunya i el més probable és que, pels fons que presumiblement volia transferir el director general, s'hi estigués referint en tot moment a un arxiu regional, que segons el decret de 1947 anteriorment citat, eren aquells que contenien "*documentos que en su mayor parte se refieren a una determinada región: el del Reino de Valencia en la capital de su nombre; el del Reino de Mallorca, en Palma, y el de Galicia, en la Coruña.*" Considerem molt probable aquesta hipòtesi, atès que no era la primera vegada que s'havia plantejat la necessitat d'una institució d'aquest tipus a Catalunya: el 1908, l'Institut d'Estudis Catalans havia considerat del tot necessari la creació d'un Arxiu Territorial de Catalunya per salvaguardar el patrimoni documental.³¹ La idea de la creació d'un Arxiu General de Catalunya també havia format part d'una de les ponències del Consell de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el 1931, que recollia els principis que havien d'orientar la política del Govern en matèria de patrimoni documental. Tanmateix el concepte de "General" de la formulació republicana feia referència, en aquest cas, a Catalunya i a aquest tipus d'arxiu s'hi havia d'arribar, paradoxalment, després de la creació d'un gran Dipòsit General.³² Cal recordar que Agustí Duran i Sanpere havia format part del Consell de Cultura creat a instàncies del conseller Ventura Gassol, i que posteriorment va ser el secretari del Patronat Universitari de Cervera, on la idea inicial de la creació d'un Arxiu General va estar molt present abans no es definís la creació del Dipòsit. La participació de Duran en ambdós projectes permet plantejar la hipòtesi sobre la possibilitat que el centre de Cervera estigués relacionat amb el seu desig de crear un Arxiu General de Catalunya.

De l'Arxiu General de Catalunya al *Depósito Regional de Archivos*

L'Ordre Ministerial del 18 de febrer de 1970, del Ministerio de Educación y Ciencia va crear de forma definitiva el Depósito Regional de Archivos.³³ En el preàmbul, signat per José Luis Villar Palasí, ministre d'Educación,³⁴ es va argumentar la creació del dipòsit per l'augment significatiu de la documentació administrativa en els organismes provincials de l'administració estatal, que saturava els espais disponibles per arxiu. La situació derivada del col·lapse –segons el preàmbul– provoca problemes en la gestió administrativa i riscos de desaparició de documents. Davant els problemes de conservació i preservació de documents susceptibles de conservació permanentment i de la manca d'espai, la disposició es va acollir a l'“*artículo quinto del Decreto 914/1969, de 8 de mayo, que autoriza al Ministerio de Educación y Ciencia a crear Depósitos Regionales, y dado que las apuntadas circunstancias se dan plenamente en toda la región catalana y especialmente en Barcelona, parece conveniente crear un Depósito de esta naturaleza con sede en Cervera, plaza bien situada para reunir en ella toda la documentación de la región que no sea útil a la normal tramitación de los expedientes administrativos*”.³⁵ L'ordre va regular que les funcions que el dipòsit havia de complir “*respecto la Administración Central e Institucional en las provincias catalanas*” eren les mateixes assignades als Arxius Provincials pel Decret 914/1969, és a dir, les funcions assignades a l'Archivo General de l'Administración (AGA).³⁶

Es va establir també la dependència orgànica del dipòsit a la Direcció General de Archivos y Bibliotecas sota la direcció i el servei dels funcionaris del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs i del Cos Auxiliar, i es va establir el manteniment a càrrec de les assignacions concedides a la pròpia Direcció General.³⁷

Les vinculacions amb l'Arxiu de la Corona d'Aragó

Cal situar la creació del Depósito Regional de Archivos de Cervera en el context d'aconseguir un dels objectius que s'havia proposat el rector de la Universitat de Barcelona quan va visitar Cervera l'any 1960: dotar l'edifici històric de nous usos que superessin l'objectiu inicial de consolidació i restauració de l'immoble i que permetessin una recuperació efectiva de l'edifici vuitcentista. El recolzament posterior de Miguel Bordonau a un projecte d'arxiu aglutinador de documentació diversa de l'administració catalana sembla afermar-ne les possibilitats de rehabilitació. El projecte permetia establir referències simbòliques entre el passat històric de l'edifici, única Universitat de Catalunya i la possibilitat de projectar un Arxiu General català. La idea d'un Arxiu General de Catalu-

nya no era descabellada atès el col·lapse de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, centre explícitament considerat General en la normativa de 1947, i que en la disposició de creació del Dipòsit s'havia fet referència a la necessitat d'aquest tipus d'instal·lació "*plenamente en toda la región catalana*" i especialment a Barcelona.³⁸

També cal tenir en compte el rol que l'Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA) estava exercint en el context arxivístic del moment. El Centre va anar incrementant els seus fons durant els anys seixanta "*com mai no havia succeït*" a través de la implementació de polítiques de captació de fons i documentació de Catalunya generada bàsicament per l'administració perifèrica de l'Estat.³⁹

L'any 1964, la direcció de l'ACA va sol·licitar la compra d'un immoble situat entre la baixada de Santa Clara i el carrer Freneria, per poder fer front als nous ingressos de documentació i, el 1965, el col·lapse de les instal·lacions obligaven la institució a utilitzar un pis proper al Palau del Lloctinent per ubicar documentació de l'ingrés procedent del fons de La Maquinista Terrestre y Marítima.⁴⁰ Els fons que estava incorporant l'ACA eren del tipus que conformen el perfil dels Arxius Històric Provincials, i se sumaven als que havia acumulat en assumir les funcions d'un Arxiu Nacional o Regional de Catalunya.⁴¹

El director de l'ACA, Frederic Udina i Martorell, va ser nomenat comissari responsable del nou centre quan la instal·lació de Cervera encara estava inacabada.⁴² La secció de Serveis Generals de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas li comunicà el nomenament formal en el mes de novembre de 1967 "*para que en su calidad de tal [director de l'ACA] y hasta que se provea sobre la Dirección del establecimiento, se encargue de la dirección de los trabajos de instalación y de los demás que sean necesarios para la entrada en servicio del nuevo Archivo*". El nomenament va restar supeditat a l'adscripció futura al centre de personal necessari per al seu funcionament.⁴³ El 28 de juny de 1968, la mateixa direcció va nomenar Josep M. Razquin com a funcionari interí del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs "*con destino al Archivo Regional-General de Cervera*".

L'assignació de la tutela del centre al director de l'ACA va comportar que la gestió del Depòsit Regional de Cervera quedés diluïda en la pròpia de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Tanmateix, les vinculacions no van ser sempre ben vistes des de les instàncies responsables dels arxius estatals.

En aquest sentit, una carta del president de la Diputació provincial de Lleida i arxiver interí del Dipòsit, Josep M. Razquin, dirigida l'abril de 1969 a Duran i Sanpere, constata les incomoditats que ocasionava l'estreta relació entre el dipòsit i l'ACA en el nou director General de Archivos.⁴⁴ En la carta, Razquin, referint-se a una nota redactada per Duran sobre l'arxiu, l'aconsellava sobre la conveniència de evitar "*tota referència a l'Arxiu de la Corona d'Aragó*", donat que els plans del director General eren diferents dels que n'havia tingut l'anterior i que, segons Razquin, "*una referència a un po[s]sible lligam administratiu amb l'Ar-*

xiu de la Corona d'Aragó no li agradaria pas gaire en aquest moment. Per tal [tant] crec molt més prudent no parlar-ne".⁴⁵

Posteriorment, però, la situació d'absorció i vinculació del centre arribaria a fer-se del tot excessiva, atès que la pròpia Inspecció General de Archivos del Ministerio de Educación Nacional, dirigida per Vicenta Cortés, va aprofitar l'ocasió amb motiu d'una sol·licitud del comissari del dipòsit sobre la necessitat d'incorporar personal a l'arxiu de Cervera, per assenyalar-li que en la redacció de la memòria anual de l'ACA no havien d'"*incluirse los fondos de Cervera como propios, ni sus ingresos y servicios como tales, como se hiciera en el pasado año* [referint-se a l'any 1974], *sinó que por el Funcionario que a su cargo tiene la delegación de custodia de tal Centro, deberá redactarse una memoria completa como tal Depósito Regional de Archivos de Cervera y ser enviada a esta Inspección General (...)*". En el mateix document, la inspectora va recordar el director de l'ACA que la seva direcció sobre el dipòsit s'havia atorgat de forma provisional, tal i com havia establert en el seu moment l'Ordre Ministerial de creació del centre, fins al nomenament de personal del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs. Per a Vicenta Cortés l'ordre reflectia una situació "*transitoria que, por tanto, no lo hace ni parte ni dependiente del Archivo General*".⁴⁶

En la pràctica, el Depósito Regional de Archivos va quedar vinculat a l'ACA a través de la designació del seu director i aquest fet determinaria la seva funcionalitat fins al traspàs de la gestió del centre a la Generalitat de Catalunya l'any 1995.⁴⁷

Un espai per emmagatzemar documents

"Confesso que ho he trobat estrany. És possible que tot plegat obedi a un pla que desconec".⁴⁸ Agustí Duran i Sanpere sintetitzava amb aquestes frases la impressió que li havia causat la visita a les instal·lacions del nou arxiu, un cop s'havien instal·lat les prestatgeries amb una capacitat similar a la dels grans arxius històrics de l'Estat, 3.860 metres.⁴⁹ Duran i Sanpere havia actuat com a Secretari del Patronat Universitari responsable dels projectes de restauració de l'antiga Universitat de Cervera i coneixia perfectament les tasques arxivístiques prèvies que calien dur-se a terme en la documentació abans no se'n disposés l'arxivament a les prestatgeries. La seva trajectòria com a professional arxiver i impulsor de projectes relacionats amb el món arxivístic del país avalaven la seva sorpresa. Allò que Duran va expressar en la carta a Frederic Udina no tenia res a veure amb les prestatgeries metàl·liques que Razquin li havia deixat veure i que havia considerat "*una cosa magnífica*", sinó amb la manca d'"*un indret destinat a la recepció i tria dels fons que vagin arribant*" que havia d'obligar que els documents "*tal com arribin hauran d'ésser posats als prestatges. En el*

projecte que jo havia imaginat –continua Duran– hi havia una sala amb taulells destinats a les operacions prèvies de neteja, tria i acondicionament dels lligalls que puguin venir en mal estat". El secretari del Patronat no se n'està d'observar un altre aspecte negatiu relacionat amb l'alçada dels prestatges, que va considerar "*insuficient per a posar-hi llibres o lligalls de tamany foli*".⁵⁰

No sabem què va contestar Frederic Udina al seu amic Duran, però el cert és que el comissari responsable del dipòsit ja havia detectat, en una visita anterior al centre uns mesos abans, el problema de la manca d'un espai de tractament de documents dotat amb mobiliari específic per dur a terme les tasques prèvies a la classificació de la documentació. Udina havia recollit aquesta observació en l'informe adreçat al director general de Archivos y Bibliotecas del dia 31 de gener de 1968, on també hi va expressar preocupació per la vigilància de l'immoble i hi va destacar les deficiències de la instal·lació elèctrica de la part de l'edifici destinada a arxiu.⁵¹

La Dirección General de Archivos y Bibliotecas va resoldre que el director havia de presentar formalment les seves sol·licituds amb els pressupostos corresponents. Finalment, i un cop tramitat tot el procediment, es va aprovar l'adjudicació de la contractació directa d'adquisició de mobiliari.⁵²

El Dipòsit Regional d'Arxius havia superat els primers esculls imposats per la manca de material i de mobiliari, sobretot si tenim en compte que el centre no arribaria mai a gestionar una partida pressupostària pròpia amb la qual fer front a les despeses més bàsiques que poguessin derivar-se de la seva gestió diària. La manca de recursos econòmics i de personal van ser aspectes de reivindicació permanent per part de la direcció del Dipòsit des de la seva creació.

Del camió a les prestatgeries.⁵³

El trasllat de fons i les transferències

Les transferències al Depósito Regional de Cervera van començar poc abans de la creació formal del centre el 1970, i hi van estar relacionades directament amb les necessitats d'espai que tenia en aquell moment l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

El 13 de maig de l'any 1968, l'Inspector General de Archivos, Matilla, va demanar la formalització del pressupost necessari per al trasllat de fons des de l'Arxiu d'Hisenda fins a "*la calificación de la series documentales en las estanteries*".⁵⁴

Un cop instal·lades les prestatgeries en la planta baixa del dipòsit de Cervera, els responsables de la gestió, Razquin com arxiver interí i Udina com a comissari responsable, van mostrar reiteradament l'interès per ingressar documentació en els nous espais disponibles de Cervera. La primera proposta de trasllat de documentació al dipòsit es va produir el

1969, poc després que Udina hagués presentat l'informe sobre la situació de disponibilitat d'espai de Cervera al director General de Archivos y Bibliotecas,⁵⁵ i hi va estar motivada per la necessitat de disposar d'espai per ingressar a l'ACA la documentació històrica de l'Audiència Territorial de Barcelona. La Dirección General va resoldre positivament la sol·licitud que el director de l'ACA li havia tramés per traslladar el fons documental de la Delegació d'Hisenda de la província de Barcelona de l'ACA al nou Depósito Regional de Cervera. La resolució favorable sortia dels despatxos de la direcció general amb data de 4 de juny de 1969.⁵⁶ Cinc dies més tard, Josep M. Razquin es comprometia a fer-se càrrec de l'organització de l'expedició amb un camió d'una empresa de mobles de Cervera.

Cal destacar que la gestió de les transferències o "evacuacions" era molt deficient.⁵⁷ Les factures expedides per diferents empreses de transport no especialitzades en documentació, constaten que la seva contractació comprenia el servei de càrrega, el transport des del centre d'expedició fins a Cervera i la descàrrega dels documents a l'edifici de l'antiga Universitat. Sovint, també es comptabilitzaven els treballs de col·locació de la documentació directament a les prestatgeries del dipòsit. Un exemple d'aquesta actuació el tenim en el pressupost que amb data de 27 d'octubre de 1975 es va presentar per realitzar el trasllat "*de veinte mil libros y cincuenta mil legajos*" des de l'ACA al dipòsit de Cervera.⁵⁸ L'esmentat pressupost comptabilitzava els costos de dos camions amb ajudants i la descàrrega i col·locació de la *mercaderia*. Un altre exemple és la factura expedida per una altra agència el 1980, que consignava els conceptes per trasllat de documentació de la Delegació provincial d'Estadística del carrer Jonqueres al primer pis de l'Arxiu amb la "*col·locació en les corresponents prestatgeries*" inclosa.⁵⁹

Rafael Conde, comissari adjunt del dipòsit des de 1974 fins al seu nomenament com a director de l'ACA, va reflectir la situació deficitària en afirmar que "*la documentació [ana]va directament del camió a les prestatgeries*", la qual cosa dificultava l'ordenació correcta de la documentació "*donades les circumstàncies de massivitat i pressa amb què normalment es fan els trasllats de documents*".⁶⁰ Que no es realitzava cap actuació arxivística en els documents que arribaven a Cervera i que la seva manipulació va quedar en mans de personal no especialitzat, el propi personal del transport, va ser una realitat en totes les transferències realitzades entre l'any 1969 i el 1974, atès que durant els cinc anys posteriors a l'inici dels trasllats de documents, el centre no va disposar de personal específic encarregat de la seva gestió.

El personal i els ingressos de documentació

L'article tercer de l'Ordre de creació de 18 de febrer de 1970 va estipular que tècnicament el Dipòsit havia d'estar dirigit i servit per funcio-

naris dels Cossos Facultatius d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs i Auxiliars d'Arxius i Biblioteques. Però podem afirmar que la manca de personal ha estat una de les constants característiques del centre al llarg de la seva història.

Ja hem comentat que el 1968 la Dirección General de Archivos y Bibliotecas havia nomenat Josep M. Razquin i Jené com a funcionari interí del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs del "Archivo Regional-General" de Cervera.⁶¹ Cal interpretar aquest nomenament en clau política, més que tècnic, donat que Josep M. Razquin el mateix any va ser nomenat president de la Diputació provincial de Lleida després d'ocupar l'alcaldia de Cervera des de l'any 1960 fins al 1968.⁶² En aquestes circumstàncies no es podia esperar que Razquin exercís com a tècnic de l'arxiu, sinó com a responsable de les relacions amb les esferes polítiques i culturals del moment.

La manca de personal que realitzés les tasques tècniques en un centre de les característiques del de Cervera s'evidencien en els oficis que, des de la direcció de l'ACA, s'enviaven a les instàncies de Madrid. També eren habituals les sol·licituds d'ampliació d'horaris del personal per poder afrontar l'organització de la documentació.

Un exemple de la manca de recursos humans la tenim en el fet que, davant la necessitat d'expedir certificacions sobre documentació "emmagatzemada" a Cervera, o bé algun funcionari de l'ACA s'hi desplaçava o bé es demanava la identificació dels documents al porter destinat a l'edifici.⁶³

El 9 de maig de 1974, el director de l'ACA va proposar Rafael Conde, cap de Secció d'aquest arxiu, com a comissari adjunt del Dipòsit amb l'objectiu d'atendre millor aquest servei. En l'ofici que va enviar Udina per proposar Conde també demanava el nomenament d'un porter interí per Cervera.⁶⁴ La Dirección General va comunicar-li el mes de juny la incorporació d'una persona amb la categoria de subaltern.⁶⁵

Les conseqüències de la manca de personal s'havien palesat el mes de febrer anterior, quan la sol·licitud de consulta d'un document del fons de Magistratura de Treball descobria la impossibilitat d'accedir a la documentació per la forma en què havia arribat al centre i l'estat en què es mantenia un cop ingressada.⁶⁶

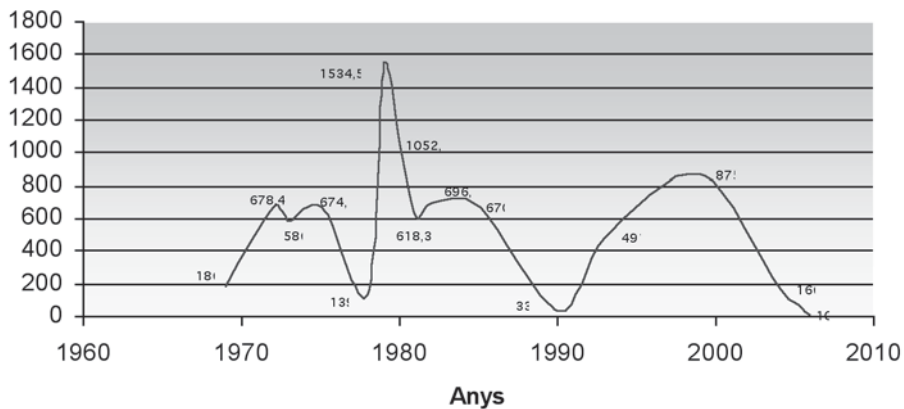
La persona que Udina havia proposat com a porter interí en el mes de maig va ser confirmada per la Dirección General de Archivos, donat que amb data de 28 de setembre el comissari del dipòsit el va convocar a Cervera juntament amb "*su futuro compañero*" per al dia 2 d'octubre.⁶⁷ La convocatòria és la prova que també s'havia gestionat la incorporació d'una altra persona, entre el maig i setembre de 1974.⁶⁸

Les reiterades demandes de personal en el Dipòsit de Cervera es justificaven per les voluminoses transferències que ingressaven al dipòsit procedents de l'ACA i de les institucions productores. En el Gràfic 1, podem comprovar que entre la primera transferència de l'any 1969 i el 1975, any en què el centre disposava ja com a mínim de dues persones,

la persona subalterna i una altra persona auxiliar d'arxius encarregada de realitzar les fitxes topogràfiques, el centre va rebre 2.124,78 metres lineals de documentació.⁶⁹ El mateix gràfic ens indica la proporció entre els metres lineals ingressats i els intervals de temps entre cadascun dels ingressos, del tot insuficients per aconseguir condicionar la documentació de les transferències i efectuar els tractaments dintre d'uns paràmetres de qualitat acceptables com a mínim fins a l'any 1990, quan la intensitat dels ingressos és frenada per la manca d'espai.

Gràfic 1

Ingressos metres lineals/anys

Font: Elaboració pròpia a partir de les Taules 1 i 2 de l'apartat 3. *Fons dipositats actualment al DAC i Fons dipositats temporalment al DAC*. A partir de la dècada dels anys 90 van poder ingressar més fons perquè prèviament s'havia produït el desarxivament dels fons de La Maquinista Terrestre y Marítima, el del Govern Civil de Barcelona i el de la Delegació Provincial d'Hisenda de Girona (vegeu Taula 2).

Els fons del Dipòsit d'Arxius de Cervera

La primera transferència de documentació ingressada al dipòsit de Cervera es va produir abans de la formalització del centre com a Depòsit Regional i va estar condicionada per l'apressada necessitat d'espai de l'ACA, que dificultava l'ingrés del fons històric de l'Audiència Territorial de Barcelona en aquest centre.⁷⁰

Al llarg del temps, el *Depósito Regional de Archivos* de Cervera va rebre documentació procedent de diverses institucions. Molts fons formen part de l'actual Quadre d'Organització de Fons del centre, però d'altres només hi van romandre de forma provisional, atès que van ser

desarxivats i enviats a altres destinacions: a l'Arxiu Nacional de Catalunya, el de La Maquinista Terrestre y Marítima; a la Delegació del Govern de l'Estat a Catalunya, el del Govern Civil de Barcelona; i a l'Arxiu Històric de Girona, el fons de la Delegació provincial d'Hisenda corresponent a aquella província.

La resta dels fons han romàs a les prestatgeries d'una de les plantes del dipòsit: el fons de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona, els fons de les Magistratures de Treball, el de l'Organització Sindical, el del Servei Nacional de Productes Agrícoles (SENPA), el de la Gerència Territorial del Cadastre de la província de Barcelona, el fons de l'Institut Nacional d'Estadística, i els fons procedents de la Direcció Territorial de Comerç i de la Direcció Comissionada de Sanitat i Consum de Barcelona.

1. El fons de la Delegació Provincial d'Hisenda de Barcelona, 1823-1977

L'ingrés al dipòsit cerverí de la documentació procedent de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona es va produir l'any 1969, un any abans que fos creat oficialment com a dipòsit regional. La transferència és una de les parts que integren el fons de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona, que es troba disgregat en diferents centres: el Dipòsit d'Arxius de Cervera, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que conserva la part seleccionada del fons considerada en el seu moment d'interès "més immediat",⁷¹ l'Arxiu Nacional de Catalunya i la part del fons que es troba en la pròpia institució productora.

A partir de l'any 1962, la Delegació d'Hisenda va transferir més de "20.000 volúmenes y 23.000 legajos acumulados en las dependencias de aquella oficina".⁷² Un ofici del director General de la Sección de Servicios Generales, del 2 de juny de 1969, va autoritzar la primera transferència d'una part del fons custodiada per l'ACA. La tramitació va ser molt ràpida atès que el temps transcorregut entre l'autorització i el trasllat del fons va ser inferior a un mes. El dia 23 de juny es va efectuar el transport dels fons de l'esmentada delegació amb un camió i el mateix dia se n'aixecava l'acta de la recepció oficial al dipòsit.⁷³ La primera transferència havia estat formada per 1.969 volums i 644 lligalls.⁷⁴

Segons la documentació administrativa sobre la gestió del Dipòsit a l'expedient "*Cuenta satisfecha con libramientos 'en firme'*", el 1972 es va realitzar una transferència de 20.000 llibres de la Delegació d'Hisenda de Barcelona a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i d'aquest últim al Depósito Regional de Cervera. Segons els inventaris de l'esmentat dipòsit, no es va arribar a produir mai una entrada tan voluminosa de llibres, la qual cosa ens indicaria que molt probablement es portaven des de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona a l'ACA, on es triaven i es

seleccionava la part del fons que quedava ingressat en aquesta institució mentre la resta s'enviava a Cervera.⁷⁵

Tal i com s'indica a la taula que hem elaborat al final de l'article (vegeu Taula 1), el dipòsit va rebre diverses transferències procedents de la Delegació d'Hisenda de la província de Barcelona després de 1972.

El fons conté documentació dels diferents organismes de l'administració i gestió de la Hisenda Pública a la província de Barcelona. Les dates extremes de la documentació transferida relativa a aquests organismes són les següents: Intendència Provincial, 1823-1849; Administració Provincial, 1849-1881 i Delegació d'Hisenda, 1881-1977.⁷⁶

Una de les característiques del fons és que gran part de les sèries han estat disgregades i es troben repartides entre el centre de Cervera i l'ACA. Un exemple d'aquesta circumstància es troba en la sèrie de Contribucions Territorials de la província de Barcelona.

2. Els fons de les Magistratures de Treball de Barcelona, 1939-1976 (Jutjats Socials)

En l'organització judicial, les Magistratures de Treball desenvoluparen entre 1939-1985 les funcions que actualment exerceixen els jutjats socials. La jurisdicció social "*constitueix l'activitat judicial especialitzada en les matèries laborals*". El *Fuero del Trabajo*, aprovat pel Decret de 9 de març de 1938 i base de la definició del "Nuevo Estado" que va caracteritzar el sistema de govern imposat pels vencedors de la Guerra Civil espanyola, va preveure la creació d'una nova *Magistratura de Trabajo* a través del decret de 13 de maig de 1938, del Ministerio de Organización y Acción Sindical que va suprimir definitivament els jurats mixtes i els tribunals industrials vigents al final de la Segona República. La Llei Orgànica de 17 d'octubre de 1940 va organitzar les magistratures com a tribunals unipersonals per a la primera instància i va crear el Tribunal Central de Treball com a òrgan que "*entenia en els recursos contra les sentències de les magistratures, i [la llei] atribuï a la Sala Social del Tribunal Suprem els recursos de revisió i cassació*". Les magistratures de treball estaven al càrrec de jutges especials, els Magistrats de treball, adscrits administrativament i disciplinàriament al Ministeri de Treball.

Pel que fa als arxius de la Magistratura de Treball, Cuenca i Puigdemívol descriu de la manera següent la situació en què es trobaven els arxius dels jutjats socials en els anys vuitanta: "*Realmente la impresión que nos ha producido nuestro trabajo en archivos ha sido un tanto penosa, puesto que el tremendo abandono de los mismos, mejor dicho del reflejo de los mismos, que se contiene en los autos, en asuntos que había vivido con una enorme intensidad vital que ahora están, sino podridos, casi enterrados en medio de nubes de polvo, sobre todo en Barcelona, ya que en Cervera, la conservación es francamente buena,*

nos ha hecho pensar en el sentido de finitud que tiene nuestra labor diaria y además en la tremenda dificultad que ofrece el estudio de la dinámica de un órgano jurisdiccional".⁷⁷

Novament el problema d'espai va actuar com a ressort perquè es produïssin les primeres transferències de les Magistratures de Treball de Barcelona al Depósito Regional de Archivos de Cervera.⁷⁸ Segons Cuenca i Puigdellívol "*en Cervera hubimos de enterarnos de la peripeçia de esta documentación, que según se nos dijo se salvó de puro milagro. En efecto, cuando se realizó el traslado de los locales de Ronda de Sant Pere, 52 a los locales en el núm. 41 de la misma calle, los legajos fueron cargados en un camión que junto con otros legajos de la Delegación de Hacienda se descargaron en Cervera y allí estuvieron mezclados hasta que pacientemente, los conservadores fueron recojiéndolos uno por uno y reclasificándolos y colocándolos en cajas propias para ser conservados*".⁷⁹ Aquesta nota demostra novament la deficient gestió de les transferències entre el dipòsit i les institucions productores de documents. La descripció feia referència a una transferència "descontrolada" en què es va detectar documentació molt barrejada que havia arribat a Cervera en sacs i sense haver rebut cap tipus d'organització ni tractament.⁸⁰

La sol·licitud presentada per una persona interessada en l'accés a un expedient d'una Magistratura de Treball ens pot servir d'exemple per il·lustrar la forma en què van arribar a produir-se algunes transferències al Depósito Regional de Cervera.

El sol·licitant sembla que s'hi va desplaçar a Cervera per la consulta d'un expedient i un cop a Cervera no se li va permetre l'entrada al dipòsit, ni fer la investigació pertinent. Aquesta situació va provocar que es dirigís al director de l'ACA, el 8 de febrer de 1974, per sol·licitar novament l'accés a la documentació.

Segons el director, el fons havia ingressat sense previ avís i havia estat descarregat per compte propi del productor en un dipòsit annex a les prestatgeries, totalment amuntegats i "*metidos los legajos en sacos de cemento sin orden ni concierto*". Udina davant la impossibilitat de posar a disposició la documentació sol·licitada, va decidir traslladar-se aquella mateixa setmana a Cervera per gestionar l'ingrés de la documentació de forma adequada.⁸¹ El 2 de març de 1974, el comissari del dipòsit es va posar en contacte amb un jove de la Biblioteca Popular de Cervera per agilitar l'inici de les tasques de tractament, neteja i ordenació dels fons de les magistratures 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 i Especial i la seva ubicació a les prestatgeries.⁸² En els treballs hi van participar tres persones que van realitzar les tasques de condicionament el dia 17 de juny de 1974 i les van acabar el 6 de juliol de 1974. En acabar, els treballadors lliuraren una memòria explicativa de les tasques realitzades durant aquest temps.

A l'esmentada memòria es descriu la tasca d'ordenació dels documents que es van trobar en saques, la neteja de restes "*de la 'montaña'*

que son magistraturas”, i l’elaboració d’una relació de documents que no pertanyien a les magistratures. El mateix director de l’ACA va fer una visita al centre el dia 26 del mes de juliol per comprovar les tasques i pagar els treballs.⁸³ Udina, però, hi hauria de viatjar dues vegades més abans no es trobés l’expedient sol·licitat el mes de febrer. Finalment es va poder enviar a la persona interessada una notificació de la troballa amb l’oferiment d’expedir la certificació corresponent sobre el document.⁸⁴

Segons els certificats de transferència conservats al Dipòsit d’Arxius, el Deganat de les Magistratures de Treball de Barcelona va donar instruccions perquè es realitzessin les transferències corresponents al Dipòsit de Cervera, les quals es relacionen a continuació.

Magistratura de Treball núm.	Dates expedients	Data certificat de Transferència
1	1939-1962	1973-05-08
2	1939-1962	1973-05-05
3	1939-1962	1973-05-30
4	1939-1963	1974-10-00
5	1935-1954	1974-10-00
6	1940-1962	1973-05-05
7	1957-1962	1973-05-30
1	1963-1976	1985-11-02
2	1963-1976	1985-11-02
3	1963-1976	1985-11-02
4	1963-1977	1985-11-02
6	1963-1975	1985-11-02
7	1963-1976	1985-11-02
8	1967-1976	1985-11-02
9	1973-1975	1985-11-02
10	1973-1976	1985-11-02
11	1974-1976	1985-11-02
15	1976	1985-11-02

Font: Dipòsit d’Arxius de Cervera, *Inventaris de Magistratura N. 12 i 12.2.*

3. Els fons de l’Institut Nacional d’Estadística, 1970-1979

L’Institut Nacional d’Estadística (INE) es va crear a través de la Llei de 31 de desembre de 1945, sobre la base de l’antiga Dirección General d’Estadística i l’Instituto Geográfico i Estadístico. L’objectiu de la seva creació va ser centralitzar les estadístiques d’interès públic, i es va adscriure a la Presidència del Govern. A la llei es va disposar la creació d’un registre general de la població que superés el sistema de padrons municipals d’habitants i que permetés “*el estudio del movimiento natural y social de la población en toda su amplitud*”.⁸⁵

El Dipòsit d'Arxius de Cervera va rebre dues transferències de la documentació procedent de l'Institut Nacional d'Estadística. La primera, efectuada el 9 de juliol de 1980, procedia de la Delegació Provincial d'Estadística de Barcelona. La documentació transferida era la que s'havia generat com a resultat de l'elaboració del Cens General de 1970, composta per 1.950 carpetes que ocupen en l'actualitat un volum de 140 metres lineals de la primera planta del dipòsit.

La segona transferència, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va tenir lloc l'any 1982 conté els sobres de les Juntes Electorals de les convocatòries electorals o consultes que s'indiquen a continuació i ocupa un volum total de 195 metres lineals.

Convocatòries i consultes electorals	Unitats d'instal·lació
Eleccions Generals, 15 de juny de 1977	114 lligalls
Referèndum sobre la Constitució Espanyola, 6 de desembre de 1978	120 caixes
Eleccions Generals, 1 de març de 1979	167 caixes
Referèndum Estatut d'Autonomia de Catalunya, 25 d'octubre de 1979	127 caixes

La base documental del fons està formada pels dos sobres que des de les diverses meses electorals del territori es van enviar a la Junta Electoral. Les tipologies documentals que es conserven a l'interior d'un dels sobres són: els originals de l'acta de Constitució de la Mesa, de l'acta d'Escrutini i de l'acta General de la Sessió i documents complementaris; llista numerada de votants i paperetes de votació reservades. El segon sobre conté la còpia literal de l'acta de Constitució de la Mesa Electoral, de l'acta d'Escrutini i de l'acta General de la Sessió verificada.

4. La Maquinista Terrestre y Marítima, SA, 1855-1900

El dia 1 de desembre de 1965, any que les oficines de La Maquinista Terrestre y Marítima radicades des de 1855 a la Barceloneta es traslladaren a Sant Andreu de Palomar,⁸⁶ el delegat per a la reconversió dels antics tallers de Barcelona, Josep Jové i Vives, va trobar una part del fons antics de la Maquinista en un soterrani refugi del carrer Ginebra de Barcelona construït el 1937-1938. El delegat va considerar que l'interès històric dels documents aconsellava conservar-los en unes instal·lacions més adequades i a tal efecte va encarregar Jaume Butinyà la cerca d'un lloc on dipositar-los. Butinyà es va posar en contacte amb el subdirector del Museu de Història de la Ciutat, que va valorar el contingut del fons. L'endemà, el director de l'ACA, Frederic Udina, va fer acte de presència en el lloc de la troballa dels documents que es dataven des de l'època de la fundació de la societat, l'any 1855, i s'hi feia càrrec "*para examen y eventual custodia*".⁸⁷

Pel que s'infereix de l'acta signada el dia 2 de desembre de 1965, les parts interessades, la Maquinista i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, van acordar que un cop classificats els documents per part del personal especialitzat de l'ACA, la institució en facilitaria una relació a l'empresa on es faria constar el lliurament dels documents a l'ACA a títol de dipòsit. El referit dipòsit constava de 448 volums "*manuscritos, contabilidad y diversos*" i 15 caixes amb dibuixos de projectes.⁸⁸

També, posteriorment, la direcció de la Maquinista va lliurar en dipòsit al Gabinet Numismàtic de Catalunya 65 plànols de les premses d'encunyació de moneda de la Ceca de Barcelona, que havien estat fabricades per l'empresa. L'empresa també va oferir a la Biblioteca Central, actual Biblioteca de Catalunya, una part del fons corresponent als expedients de correspondència, expedients tècnics i plànols de construcció, que van ser acceptats pel director de la Biblioteca.⁸⁹

El 4 de febrer de 1981, la part del fons de la Maquinista Terrestre y Marítima identificada sota l'epígraf de *Maquinista Retrospectiva*, ingressada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó es va traslladar al Dipòsit de Cervera. El fons es va instal·lar entre el primer pis i la planta baixa, i en lloc de 448 volums, n'hi van ingressar 453 que van ocupar un total de 60 metres lineals.⁹⁰

Un any després del trasllat a Cervera, el 1982, el president-delegat de la Maquinista prenia la decisió d'afavorir la unitat de l'arxiu acceptant l'oferiment d'ingrés a l'Arxiu Nacional de Catalunya (en endavant ANC) depenent del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, que s'havia inaugurat dos anys abans. El president de l'empresa va informar el director de l'ACA la decisió de retirar els fons de la Maquinista dipositats a Cervera.⁹¹

El 19 de juliol de 1994 es va signar l'acord de transferència i cessió entre l'ACA i l'ANC. El contingut dels fons transferit va quedar recollit en l'inventari dels documents dipositats al Dipòsit d'Arxius de Cervera.⁹²

5. El fons del Govern Civil de Barcelona

Les figures dels Governadors Civils, amb un caràcter marcadament polític, tenen els seus inicis en el primer terç del segle XIX.⁹³ Durant el segle XX, la dictadura franquista va reafirmar la seva condició política amb la doble vessant de Governador Civil i cap de la Prefectura Provincial de la *FET y de las JONS*. A nivell normatiu, la seva figura es va regular amb la Llei de Règim Local de 1955 i l'Estatuto de Gobernadores Civiles de 1958.⁹⁴

El Depósito de Archivos de Cervera també es va fer càrrec de la custòdia d'una part del fons del Govern Civil de Barcelona ingressat al dipòsit l'any 1982, procedent de l'edifici de l'actual Delegació del Govern de l'Estat a Catalunya.

En l'actualitat, el Dipòsit d'Arxius de Cervera no conserva cap inventari ni cap relació de transferència d'aquest fons, ni tampoc cap docu-

ment acreditatiu de la seva sortida precipitada un mes després que es publicqués la disposició de formalització del traspàs de la gestió del Depósito Regional de l'Estat a la Generalitat de Catalunya.⁹⁵

He pogut identificar la documentació que havia estat ingressada al dipòsit de Cervera a partir d'una visita a l'arxiu de la Delegació del Govern a Catalunya. La documentació que havia estat dipositada a Cervera es trobava en aquells moments al Parc Mòbil Estatal, antic Parque Móvil Ministerial. Els responsables dels fons de la delegació governamental no disposaven de cap tipus d'instrument de descripció de la documentació que havia retornat de Cervera.

Entre els expedients de Secretaria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó es va poder localitzar una relació del contingut del fons que havia estat ingressat al Depósito Regional de Cervera. Un cop comprovat el llistat de l'ACA amb el fons conservat al Parc Mòbil de la Delegació del Govern, més la part del fons instal·lada a l'arxiu de la mateixa institució, a la sala coneguda com d'Estrangeria, situada a la planta primera de l'edifici de l'antiga Duana de Barcelona, es pot afirmar que la documentació del quadre següent que formava part del fons del Govern Civil de Barcelona va estar dipositada al dipòsit de Cervera de l'any 1982 a 1995.

Descripció unitat d'instal·lació	Dates extremes	Unitat instal·lació
Multes	1956-1975	1-239
	1955-1975	830-834
Establiments	1963-1975	240-261
Ordre Públic	1959-1978	262-484
Reconeixements	1970-1978	485-499
Acords municipals	1967-1978	500-734
Conducció de presos	1941-1966	735-820
Detinguts	1942-1963	821-826
Informes Guàrdia Civil	1956-1975	827-829
Negociat de l'habitatge	1947-?	835-945
Càmpings	1923-?	946-982
Damnificats. Inundacions del Vallès	1962-?	983-1014
Caixa	1945-1960	1.015-1.066
Orfes de guerra	1950-1956	1.067-1.099
Junta Pro-Hospitals	1948-1975	1.100-1.189
Beneficència	1950-1978	1.190-1.211
Estrangers	1939-1945	1.216-1.227

Font: ACA, Secretaria, *Cervera, Inventaris Gobierno Civil*, caixa 348.

En el moment de la visita el fons del Govern Civil estava instal·lat a l'edifici de la Delegació del Govern de l'Estat a Catalunya, al Parc Mòbil Estatal i a l'arxiu de gestió de la Delegació. Era previst que a finals de l'any 2006 tot l'arxiu es concentrés a les instal·lacions del Parc Mòbil de l'Estat.

6. El fons de la Gerència Territorial del Cadastre, 1972-1992

La Gerència Territorial del Cadastre és un organisme autònom que té com a funció la "*formació, renovació, revisió, conservació i manteniment dels Cadastres immobiliaris rústics i urbans, així com de la documentació que els integra*".⁹⁶ L'organisme té els seus orígens en els antics Cadastres del segle XVIII, bàsicament el Cadastre d'Ensenada (1749) i el Cadastre de Patiño (1751) implantat a Catalunya per Felip V, creats amb objectius fiscals i de recaptació d'un impost sobre la riquesa urbana, rústica i personal.⁹⁷

El mes de febrer de 1999 va ingressar, procedent de la Gerència Territorial del Cadastre de Barcelona, el fons del cadastre urbà de Barcelona província format per 1.306 llibres de padrons de l'Impost de Béns Immobles (IBI) i 6.633 carpetes d'expedients d'implantació, que ocupen un volum de 857 metres lineals. El fons està molt relacionat amb el de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona, del qual formen part la sèrie de llibres de la contribució urbana i la dels Amillaraments. El fons de la Gerència Territorial del Cadastre només afecta a la província de Barcelona, sense incloure-hi la seva capital.

El fons va ingressar a Cervera amb una acta de transferència en la qual es van detectar nombrosos errors i un nombre de documents menor del que realment van ingressar, que va obligar a iniciar l'elaboració d'un instrument de descripció que facilités les cerques. El volum de documentació i el fet que sigui un dels fons amb més consulta interna de l'organisme productor, ha estat la causa que en l'actualitat s'estigui treballant en l'elaboració d'una base de dades que permeti la recuperació de la documentació de forma més eficaç.

7. Servei Nacional de Productes Agraris, 1940-1984

El Dipòsit d'Arxius de Cervera ha ingressat quatre transferències procedents del Servei Nacional de Productes Agraris des de l'any 1990. La primera, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, està formada per 53 caixes de documentació relacionada amb l'organisme. Destaquen les caixes de correspondència d'entrada i sortida de la Prefectura del SENPA, 1967-1975; les Actes d'inspecció, 1967-1969; els Registres d'entrades i sortides de cereals i derivats 1967-1974; la Mobilització de cereals i pinsos, 1966-1976, entre d'altres. La segona transferència, de l'any 1993, està organitzada en carpetes i destaquen les sèries relacionades amb cultius, collites, maquinària i actes d'inspecció. La tercera, va ingressar el desembre del 2004 i es troba en fase d'organització. I l'última transferència, de maig de 2006, està formada gairebé íntegrament pels expedients de la sèrie documental *Control de les explotacions porcines*, 1975-1985, amb un volum de 105 capsos. Aquestes dues últimes transferències són producte de l'interès de la Subdirecció General

d'Arxius i del Departament d'Agricultura per mantenir la integritat del fons, ja que s'han realitzat després del traspàs de la gestió del centre a la Generalitat de Catalunya.

8. Organització Sindical, 1947-1977

L'Organització Sindical es va estructurar seguint uns criteris externs i una verticalitat interna. Pel que fa als criteris externs, seguien els preceptes marcats per la Llei de Bases franquista que emanava del "Fuero del Trabajo", promulgat el 9 de març de 1939 i que va establir que els Sindicats Nacionals havien d'organitzar-se atenent-se a la varietat dels productes de l'activitat econòmica, a les característiques de les zones geogràfiques i a les diferents fases de la producció, transformació i distribució. Pel que feia a la verticalitat interna, cada sindicat agrupava tots els factors humans de cada branca, producte o servei: empresaris, tècnics i obrers, i prenia com a base d'organització el medi en el qual es desenvolupava: el camp, la indústria i el mar.⁹⁸

Els sindicats verticals van tenir tres funcionalitats bàsiques: l'assistencial, la social i la política.

La funció assistencial estava en connexió amb altres ministeris i organismes als que sempre va estar subordinada (Habitatge, Treball, Educació, Economia). La funció social, en primer lloc, es transmetia a través de la promoció de la unitat laboral, la desmobilització dels treballadors i el consens social a través de la supeditació a la ideologia del règim.⁹⁹ En segon lloc, els sindicats mantenien la quietud econòmica a través de la gestió dels convenis col·lectius i la conciliació laboral i la contenció dels conflictes. Finalment la funció política dels treballadors quedava reduïda a la representativitat orgànica que permetia el règim.¹⁰⁰

El 7 d'octubre de 1977, una circular enviada per José Manuel Mata Castillón, responsable de la direcció i organització de l'Arxiu General de l'Organització Sindical,¹⁰¹ donava directrius sobre les mesures necessàries perquè els fons documentals de les Unitats i Serveis de l'*Administración Institucional de Servicios Socio-Profesionales (AISS)*, que havien de ser transferits a l'Administració de l'Estat en aplicació del Real Decret Llei 31/1977, de 2 de juny, fossin transferits sense que això afectés el manteniment de les tasques diàries i es pogués assegurar el testimoni de l'activitat de les "*Entidades, Organismos y Organizaciones Profesionales de la Organización Sindical*".¹⁰²

El 1976, a través del Reial Decret Llei de 8 d'octubre de 1976, l'Organització sindical va quedar integrada en un organisme autònom adscrit a la Presidència del Govern que es va denominar "Administración Institucional de Servicios Socio-Profesionales" (AISS). Posteriorment el RD 906/78, de 14 d'abril va establir la transferència de l'Arxiu General d'aquest organisme al Ministeri de Cultura. La Subdirecció

General de Archivos, el 1979, feia responsable dels fons de l'esmentada organització als Arxius Històrics Provincials.¹⁰³

El fons de l'Organització Sindical del període franquista va ingressar a Cervera el 19 de juny de 1982, procedent de la Delegació provincial de Treball de Barcelona. Es tracta d'un fons voluminós format per 4.565 capses que ocupen 513 m/l. Les unitats d'instal·lació es conserven en el mateix estat en què van ser transferides. El fons també conté una col·lecció de fotografies formada per més de 6.000 unitats realitzades, molt probablement, pel mateix Servei d'Informació del Sindicat. Es tracta de fotografies d'actes d'inauguracions, lliurament de claus d'habitatges, i actuacions diverses de l'organisme sindical.

El Dipòsit de Cervera no va tenir constància de cap inventari ni full de transferència. Aquesta circumstància, ateses les proporcions del fons, ha dificultat l'elaboració d'un instrument que descrivís de forma exhaustiva el contingut documental. El personal del dipòsit va elaborar-ne un de tres volums amb la informació retolada externament en origen de cada unitat d'instal·lació. Posteriorment, l'any 2003, el Servei d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat, va contractar alumnes de la Llicenciatura en Història de la Universitat Autònoma de Barcelona perquè informatitzessin el contingut dels tres volums en una base de dades Access que s'utilitzen actualment en la recerca automàtica de les unitats documentals.¹⁰⁴

En el fons de l'Organització Sindical conservat al DAC, malgrat encara no estigui organitzat, podem reconèixer l'estructura bàsica de l'organització sindical franquista. En la següent relació es presenta una aproximació general als seus continguts.

Delegació Nacional de Sindicats	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
Sindicat Nacional	1974-1976	1

Delegacions Sindicals Provincials	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
Barcelona	1959-1977	101

Delegacions Sindicals Provincials per sectors	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
De la vid, cerveses i begudes	1970-1977	12
Del paper i les arts gràfiques	1947-1976	49
Del tèxtil	1963-1977	76
D'assegurances	1945-1977	74
De l'olivera	1945-1976	46
Del metall	1953-1977	222
D'indústries químiques	1972-1976	22
De l'espectacle	1963-1977	100
Del comerç	Data desconeguda	12
Del combustible	1961-1976	33
De transports i comunicacions	1943-1977	98

Delegacions Sindicals Provincials

per sectors	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
De pesca	1964-1977	15
De la Marina mercant	1970-1976	36
De la fusta i el suro	1972-1977	42
Dels cereals	1962-1977	27
De la pell	1970-1977	28
De la informació	1972-1977	17
D'hostaleria i turisme	1962-1977	95
De la ramaderia	1972-1978	50
De la construcció, vidre i ceràmica	1964-1977	302
De la banca, borsa i estalvi	1963-1977	54
De l'alimentació	1972-1977	50
De fruits i productes hortícoles	1955-1977	89
D'assumptes econòmics	1975-1977	2
D'aigua, gas i electricitat	1966-1977	59

Delegacions Sindicals Comarcals	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
Badalona	1944-1976	54
Berga	1944-1977	67
Cornellà de Llobregat	1954-1977	204
Granollers	1970-1976	68
Hospitalet del Llobregat	1944-1977	163
Igualada	1939-1977	61
Manlleu	1940-1977	47
Manresa	1957-1977	105
Martorell	1961-1976	48
Mataró	1971-1976	8
Sta. Coloma de Gramanet	1972	1
Vic	1939-1977	294
Vilafranca del Penedès	1960-1977	66
Vilanova i la Geltrú	1948-1977	30
Hospitalet de Llobregat	1966-1976	1

Delegacions Sindicals locals	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
S. Sadurní d'Anoia	1975	3
Sta. Coloma de Gramanet	1974-1976	3
St. Adrià del Besòs	1966-1976	5
St. Joan Despí	1975	1
Terrassa	1975	2
Sabadell	1971	1
Piera	1957-1976	10
Parets del Vallès	1974-1976	2
Montcada i Reixach	1971-1976	3
Montornès del Vallès	1970-1977	4
Mollet del Vallès	1975-1976	1

Delegacions Sindicals locals	Dates extremes	Unitats d'instal·lació
Manlleu	1964-1977	2
La Llagosta	1975	1
Gelida	1960-1973	7
Gavà	1952-1975	6
Castelldefels	1972-1977	1
Cardona	1975	1
Canet de Mar	1955-1960	1
Calella	1970-1976	3

Malgrat que el fons estigui sense organitzar, podem confirmar l'existència de documentació relacionada amb una part de l'estructura de comandaments de l'organització en l'àmbit provincial: Secretaria provincial, 1960-1976; Secretaria provincial adjunta, 1963-1976; Secretaria provincial d'Assumptes Econòmics, 1961-1976 i Vicesecretaria provincial d'Ordenació Social, 1959-1980.

També podem reconèixer documentació dels serveis que completaven en el seu dia l'estructura de la Confederació Nacional de Sindicats (CNS), coneguts de forma àmplia com a "*Servicios Técnico-administrativos*":¹⁰⁵ Serveis Socials, Serveis Jurídics, Servei Provincial d'eleccions, Servei Provincial d'enquadrament i de col·locació, Servei Fotogràfic, Servei de Formació Sindical, Servei d'Informació i Publicacions Sindicals.

9. Els fons procedents de la Direcció Territorial de Comerç i de la Direcció Comissionada de Sanitat i Consum de Barcelona

L'any 1993 el Dipòsit d'Arxius de Cervera custodiava un total de 6.880,59 metres lineals (vegeu taules 1 i 2) atès que encara es trobava a les seves instal·lacions la documentació del fons del Govern Civil i de La Maquinista Terrestre y Marítima. Durant el mes de maig del mateix any, es produeix l'ingrés irregular d'un altre fons. El fons va ingressar en condicions físiques molt deficientes- capses sense identificar, feixos embolcallats en paper d'embalar- i sense instruments de descripció sobre el contingut. La manca d'espai del dipòsit va comportar que una part del fons hagués de ser instal·lada directament al terra, en els passadissos situats entre les prestatgeries ocupades pel fons de la *Delegació d'Hisenda de la Província de Barcelona*. L'altra part restant es va emmagatzemar en armaris que s'havien instal·lat al fons de la planta baixa, en el sector oest del dipòsit.

La transferència d'aquest fons es va realitzar tres dies després que la Delegació del Govern de l'Estat hagués comunicat el seu ingrés al director de l'ACA. A l'ofici del 7 de maig de 1993, la Delegació del Govern de l'Estat a Barcelona va indicar que els fons documentals previstos en el trasllat havien estat instal·lats de forma provisional per la Direcció

Territorial de Comerç i la Direcció Comissionada de Sanitat i Consum de Barcelona als locals del Parc Mòbil Ministerial de la mateixa ciutat, actual Parc Mòbil Estatal. El secretari general de la Delegació del Govern va emplaçar el comissari del Dipòsit de Cervera a supervisar la transferència junt amb els representants de les dues dependències citades anteriorment, amb els que també hauria de signar l'acta corresponent de l'ingrés.¹⁰⁶

La documentació ingressada a Cervera va ocupar un volum d'uns 479 m/l aproximats, i conté documents datats entre l'any 1975 i 1992, corresponent a documentació procedent del Centre d'Inspecció del Comerç Exterior Soivre de Barcelona, de la Delegació Regional de Comerç del Ministeri de Comerç. També però, s'ha pogut detectar documentació relativa a certificats d'inspecció sanitària i informes d'anàlisi de productes procedents, segurament, de la Direcció Comissionada de Sanitat i Consum.¹⁰⁷

10. El fons de la Delegació provincial d'Hisenda de Girona, 1868-1970

El 19 de febrer de 1986, el Dipòsit d'Arxius de Cervera va incorporar una part del fons d'Hisenda procedent de la Delegació provincial d'Hisenda de Girona. En aquell moment, la gestió dels Arxius Històrics Provincials ja havia estat transferida a la Generalitat de Catalunya,¹⁰⁸ i per aquest motiu, un tècnic de l'arxiu gironí va informar al Servei d'Arxius del Departament de Cultura de la realització de l'ingrés de la documentació al dipòsit de Cervera.

Cal considerar la transferència com un ingrés provisional, atès que el 8 d'octubre de 1991 l'acta de lliurament de la documentació del dipòsit de Cervera a l'Arxiu Històric de Girona va restablir la normalitat de la transferència amb l'ingrés definitiu a l'arxiu gironí.

El fons que havia estat instal·lat a Cervera provenia de la Delegació provincial d'Hisenda de Girona i estava format per un volum de 768 lligalls i 495 llibres datats entre l'any 1868 i 1970, que van ocupar un espai de 140 metres lineals.¹⁰⁹ La documentació es va instal·lar al primer pis del dipòsit, on va romandre fins al seu desarxivament definitiu l'any 1991.¹¹⁰

Sèrie	Unitats d'instal·lació
Rendes públiques	2 llibres
Pressupostos generals de l'Estat	2 llibres
Nòmines liquidadores	1 llibre
Administració Local	8 llibres i 47 lligalls
Registre	17 lligalls
Advocacia	315 lligalls

Sèrie	Unitats d'instal·lació
Matrícules llicència fiscal	53 lligalls
Matrícula industrial	84 lligalls
Llicència fiscal	31 llibres
Nòmines	164 lligalls
Entrades i sortides de cabals	272 llibres
Registres d'intervenció	27 llibres
Despeses públiques	3 llibres i 84 lligalls
Entrades i sortides de tresoreria	92 llibres
Registre de deute	6 llibres i 4 lligalls
Recaptació	35 llibres
Inspecció	4 llibres

Font: Informació facilitada per la direcció de l'Arxiu Històric de Girona.

Un nom per al mite

Els fons que integren el Dipòsit d'Arxius de Cervera procedeixen territorialment de la província de Barcelona i administrativament de diverses delegacions de l'administració estatal (vegeu Taula 1 i 2).

A Barcelona, la creació d'un Arxiu Històric Provincial va estar condicionada per la normativa de l'any 1931, que limitava la creació d'aquests tipus de centres a les capitals de Districte notarial. A les capitals de Col·legi Notarial, com era el cas de Barcelona, els centres van rebre el nom d'Arxius Històrics de Protocols.¹¹¹ Els Arxius Històrics Provincials van ser creats inicialment amb la finalitat de custodiar els protocols notariais i la documentació de Justícia, però el desenvolupament posterior de la normativa els va anar dotant de responsabilitats més àmplies sobre el patrimoni documental del seu territori més immediat. Una de les normes que més van incidir en l'ampliació del camp d'acció d'aquest tipus d'arxius va ser l'Ordre de 1969, de creació de l'Archivo General de l'Administración (AGA) que els va facultar per a l'incorporació de documentació semiactiva procedent de l'Administració perifèrica de l'Estat.¹¹² De *facto*, el decret de 1969 va atorgar als Arxius Històrics Provincials una funció intermèdia entre les delegacions de l'Estat a les províncies i la responsabilitat sobre documentació de caràcter històric que ja custodiaven tradicionalment.

Tanmateix, a Barcelona, l'existència de l'Arxiu Històric de Protocols i d'un Arxiu General, va comportar que durant la dècada dels anys seixanta molts fons amb documentació semiactiva i històrica procedent de les delegacions perifèriques de l'Estat ingressessin a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, coincidint amb una fase d'expansió de la institució d'arxiu. La impossibilitat de mantenir els voluminosos fons a la ciutat, a causa de la manca d'espai, va facilitar l'ingrés d'aquest tipus de documentació al centre de Cervera.

El Dipòsit d'Arxius de Cervera, o *Depósito Regional de Cervera*, va néixer sota la denominació pretensiosa de "regional" que el *Reglamento de los Archivos del Estado* de l'any 1901 havia atorgat als arxius amb un àmbit d'actuació limitat pel que havien estat els antics regnes d'Espanya, definició que va ratificar posteriorment el decret de 1947.¹¹³ L'ordre de creació del dipòsit, de 18 de febrer de 1970, li va atorgar funcions subsidiàries respecte els Arxius Provincials de Catalunya, que el situaven en la dinàmica de mantenir la coherència entre la seva denominació oficial i la procedència territorial dels fons, a través l'ingrés de documentació de tota Catalunya excident de la resta d'Arxius Històrics Provincials del país. Cal recordar que tres de les quatre províncies catalanes – Tarragona (1944), Lleida (1952), i Girona (1952)- feia anys que disposaven d'aquest tipus d'equipaments.¹¹⁴ Mantenint la mateixa línia, la Guia dels Arxius Estatals publicada el 1977 el va continuar classificant sota la denominació de regional en la llista publicada a l'apèndix 1, on es relacionen els arxius estatals ordenats per classes i categories.¹¹⁵ Posteriorment, el 1979, en la publicació de la Subdirección General de Archivos sobre els arxius de l'Estat, el dipòsit de Cervera fou classificat com arxiu intermedi de l'AGA;¹¹⁶ i de nou el 1984, el Ministerio de Cultura el va incorporar a la classificació dels regionals a la *Guía de Servicios Culturales*, on es va mantenir la ficció de considerar-lo "un depósito regional que recoge la documentación contemporánea de la zona catalana".¹¹⁷

La imprecisió tipològica i funcional del dipòsit n'ha dificultat la classificació dintre del sistema arxivístic estatal, atès que creat com un cas anòmal en el sistema s'ha acabat d'integrar forçadament com una raresa entre els arxius estatals.¹¹⁸

En definitiva, amb l'ordre de creació de 1970 el possible somni sobre un Arxiu General de Catalunya es va esvaïr. El centre va transformar-se en el Dipòsit Regional de Archivos, que de les funcions formals com a centre subsidiari dels arxius provincials va acabar exercint de magatzem de documentació de poc interès per a l'ACA.

Arribats aquest punt, sabem que l'actual Dipòsit d'Arxius de Cervera custodiava una part considerable dels fons que haurien d'haver format part o integrat un hipotètic Arxiu Històric Provincial de Barcelona.¹¹⁹ L'any 1995, amb el traspàs de la gestió a l'administració autonòmica catalana, la Generalitat de Catalunya va rebre un dipòsit de fons procedents de la província de Barcelona amb infraestructures i mitjans molt deficients i de difícil encaix, també, en el sistema arxivístic català: un centre amb fons històrics incomplets i de gran volum de titularitat estatal¹²⁰ al servei gairebé exclusiu de les institucions delegades de l'administració de l'Estat a Barcelona,¹²¹ condicionat per una ubicació geogràfica allunyada dels centres productors de la documentació, amb una important manca d'instruments de descripció moderns capaços de facilitar el control, el tractament arxivístic i l'accés als documents, i sense possibilitats d'aplicar el sistema d'avaluació documental català, a causa de la titularitat estatal dels fons, que ha acabat postergant el centre a una situació de col·lapse.

Taula 1. Fons dipositats actualment al DAC

Origen	Ingrés	Inventari	Fons	Libres/Exped. unitats metres	Lligalls/caixes unitats metres	Instal·lació planta	M/L totals
Arxiu de la Corona d'Aragó	1969-07-23	A1 Llibres	Delegació d'Hisenda	1.969	186	Baixa	186
Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona	1972-11-21	A1 Lligalls	Delegació d'Hisenda	-	6.320	Baixa	678,48
Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona	1975-06-10	B2 Llibres	Delegació d'Hisenda	915	83,20	Baixa	674,30
Arxiu de la Corona d'Aragó	1978-03-14	C3 Llibres	Delegació d'Hisenda	2.635 ¹	139	Baixa	139
Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona	1979-06-19	D4 Llibres	Delegació d'Hisenda	1932	267,28	Baixa	1.534,56
	1979-07-02	D4 Lligalls					
Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona	1980-07-09	E5 Llibres	Delegació d'Hisenda	99	8	Baixa/ Primera	912,3
		E5 Lligalls					
Arxiu de la Delegació d'Hisenda de Barcelona	1981-02-04	G7 Lligalls	Delegació d'Hisenda	563	88,35	Primera	363,35
Gerència Territorial del Cadastre de Barcelona	1989-12-13	12.1-12.2	Gerència Territorial del Cadastre de Barcelona i Província	1.306	-	-	875
Delegació Provincial d'Estadística.	2000-01-17	6	Institut Nacional d'Estadística	1.950	-	-	-
Institut Nacional d'Estadística	1980-07-09		(INE) Cens General, 1970	carpetes	140	Primera	140
Arxiu de la Corona d'Aragó	1981-02-05	9	INE: E. Generals 1977 / 1979	414	114	Baixa	195
			Referèndums 1978 / 1979	caixes	lligalls	Primera	
Magistratura de Treball núm.1, 2	1973-05-08	12	Jutjats socials (Magistratures de Treball)	202.406	586	Baixa	586
Magistratures 1 a 7 (-4 i 5)	1985-11-02	12-2	Jutjats socials (Magistratures de Treball)	255.072	670	Baixa	670
Prefectura provincial del SENPA	1993-03-05	14	Servei Nacional de Productes Agraris (Senpa)	209	-	Baixa	12
				carpetes	12		
Prefectura provincial del SENPA	1990-01-19	13	Servei Nacional de Productes Agraris (Senpa)	-	53	Primera	33
Serveis Territorials de Barcelona	2004-12-21	Relació de	Servei Nacional de Productes Agraris (Senpa)	-	-	Primera	166
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca		Transferència			842		
Serveis Territorials de Barcelona	2006-05-03	Relació de	Servei Nacional de Productes Agraris (Senpa)	-	-	Primera	10
Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca		Transferència			105		
Delegació de Treball de Barcelona	1982-06-19	K-11	Organització Sindical	-	-	Primera	513
Parc Mòbil Ministerial de la ciutat de Barcelona ³	1993-05	-	Direcció Territorial de Comerç i Consum de Barcelona	-	-	Baixa	479 aprox.
(Actual Parc Mòbil Estatal)							

Taula 2. Fons dipositats temporalment al DAC

Origen	Data		Fons	Llibres/Exped.		Ligalls/caixes		M/L totals
	d'ingrés	Desarxivament		unitats	metres	unitats	metres	
Delegació d'Hisenda de Girona ⁴	1986-02-19	1991-10-08	Delegació d'Hisenda de Girona	495	-	750	-	140
Arxiu de la Corona d'Aragó	1981-02-05	1994-07-19	Maquinista Terrestre y Marítima	453	60	-	-	60
Govern Civil de Barcelona	1982-01-01	1995-07-03	Govern Civil	-	-	1.235	183,60	183,60

Font: Les taules han estat realitzades a partir de la informació continguda en els diferents instruments de descripció disponibles al Dipòsit d'Arxius de Cervera. Les indicacions específiques matisen la procedència quan la font ha estat una altra o bé quan se n'ha utilitzat més d'una. ¹ ACA, Secretaria, Cervera, Archivo Regional de Cervera, caixa 348, *Relación de los diferentes fondos depositados en este Archivo Regional*, 1981. ² ACA, Secretaria, Cervera, *Antecedentes movimientos fondos*, Acta de recepció, 23 de juny de 1969. ³ ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Transporte*, Ofici de la Delegació del Govern a Catalunya dirigit al director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó el 7 de maig de 1993 i DAC, Informe *Fons documental no identificat del DAC*, 2005. ⁴ Informació facilitada per la direcció de l'Arxiu Històric de Girona.

Notes

- 1 Fa dos anys la Subdirecció General d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya em va contractar per realitzar un treball sobre l'estat dels inventaris i els fons del Dipòsit d'Arxius de Cervera (DAC). L'impacte que em va causar el Centre i les tasques realitzades per a la Subdirecció van ser la base del treball de recerca presentat sobre aquest tema el 14 de juny de 2006, a l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents. Aquest article és una síntesi d'aquella investigació dirigida per Remei Perpinyà i Morera i avaluada per un tribunal format per Ramon Planes i Albets, Xavier Tarraubella i Mirabet i Alfred Mauri i Martí. Aprofito l'oportunitat per agrair-los la deferència amb què em van tractar i la lectura tan amable que van fer del treball. A Marina Cuñé i Sala, responsable del DAC, li agraeixo molt especialment haver volgut compartir amb mi la fredor, la soledat i alguns secrets de les parets vuitcentistes de l'antiga Universitat. Finalment, agraeixo la confiança que em va dipositar, des de la Subdirecció, el Lluís Cermeno i Martorell i especialment el temps que ha dedicat a les tortuoses lectures a què l'he sotmès.
- 2 ACS (Arxiu Comarcal de la Segarra), fons Patronat Universitari de Cervera. *Correspondència*. Caixa . Carta d'Agustí Duran i Sanpere dirigida a Josep M. Razquin el 13 de maig de 1962.
- 3 Rafael Conde, "Arxius de l'administració central", a *Lligall 1*. Ribes de Freser: Associació d'Arxiviers de Catalunya, (1988), p. 13-21.
- 4 ACS, fons Agustí Duran i Sanpere, *Creació i direcció de l'Arxiu Històric i el Museu de Cervera*, 1912-1960, caixa núm. 47, 14 de febrer de 1949. Alexandre Ferrant era en aquell moment l'arquitecte conservador de Monuments de la Quarta Zona del Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Nacional, que depenia del Ministerio de Educación Nacional. L'arquitecte reproduceix, en una carta dirigida al Comissari de la zona de Llevant, dos oficis cursats al Comissari General del Servei de Defensa del Patrimoni Nacional. El primer ofici, de 14 de febrer de 1947, posa en coneixement del Comissari General la situació jurídica de l'edifici i remet els documents que acrediten els drets sobre l'immoble facilitats pel Comissari de Llevant d'aquell moment, Martín Almagro. Almagro havia sol·licitat els documents anteriorment a l'alcalde de l'Ajuntament de Cervera. En el segon ofici, amb data de 8 de febrer de 1949, l'arquitecte dóna notícia de l'abandonament de l'edifici per part dels claretians i dels mals que afecten la coberta i la consolidació de l'immoble, tot recomanant els responsables de Patrimonio Nacional traspassar la concessió de l'ús de l'edifici a una altra entitat. Sobre algunes de les reivindicacions i modificacions de l'edifici vegeu l'article de Josep Mora i Castellà "Apunts sobre els projectes de restauració de la Universitat de Cervera (1950-1990)", a *Miscel·lània Cerverina*, 11, 1997, pàg. 155-180.
- 5 Sobre la creació i la significació política i cultural de la implantació de la refosa de les universitats catalanes en una única Universitat ubicada a Cervera, podeu veure entre altres els treballs de Frederic Vila Bartrolí, *Reseña histórica científica y literaria de la Universidad de Cervera*. Barcelona: Librería y topografía Católica Pontificia, 1923; Ferran Soldevila, *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1938; Joan Mercader i Riba, *Felip V i Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1968, i el més recent de Josep M. Torras i Ribé, *Felip V Contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.
- 6 Frederic Vila Bartrolí, *Reseña histórica científica y literaria de la Universidad de Cervera*. Barcelona: Librería y topografía Católica Pontificia, 1923, pàg. 356-364. Ferran Soldevila, *Barcelona sense Universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres i Filosofia, 1938, pàg. 192-194; Artemi Folch, *La Universitat de Cervera. Episodis de la Història*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1970, 54-60.

- 7 Artemi Folch, *La Universitat de Cervera. Episodis de la Historia*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1970, pàg. 61-62.
- 8 Josep M. Razquin Jené, *Lérida. La Universidad de Cervera*. Lleida: Dilagro/Ediciones, 1976, pàg. 107-110.
- 9 El 1938, en el bàndol franquista, es va crear el Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones amb la missió de reconstruir les zones "alliberades". Aquest organisme es va transformar, després de la guerra, en la Dirección General de Regiones Devastadas y Reparaciones (DGRDR) i va passar a formar part de l'estructura del Ministeri de Governació. El 1939, el DGRDR va disposar que les poblacions amb destruccions superiors al 75% podien ser "adoptades" per Franco, que les afavoria amb ajuts especials. Jesús López Díaz, "Vivienda Social y Falange: Ideario y construcciones en la década de los 40", a *Scripta Nova*, Revista electrònica de Geografía y Ciencias sociales, núm. 146 (agost-2003), número extraordinari dedicat al V Col·loqui Internacional de Geocrítica (Actes del Col·loqui).
- 10 ACS, fons Agustí Duran i Sanpere, *Creació i direcció de l'Arxiu Històric i el Museu de Cervera*, 1912-1960, caixa 47, 17 de maig de 1949. Trasllet de l'ofici emès pel Comissari General del Servei de Defensa del Patrimoni Artístic Nacional dirigit a l'arquitecte Alejandro Ferrant. L'estat ruïnós de l'edifici va ser un tema recurrent en tota la documentació descriptiva de l'edifici de l'antiga Universitat en l'etapa posterior a la Guerra civil.
- 11 Decret de 7 de novembre de 1947, del Ministerio de Educación Nacional, publicat al BOE de 20 de novembre de 1947, núm. 324, pàg. 6.213. El decret també va disposar la tutela de l'edifici a l'Estat, exercida a través del Ministerio de Educación Nacional.
- 12 Josep Mora i Castellà, "Apunts sobre els projectes de restauració de la Universitat de Cervera (1950-1990)", a *Miscel·lània Cerverina*, 11, 1997, pàg. 157-158. ACS, fons Agustí Duran i Sanpere, *Creació i direcció de l'Arxiu Històric i el Museu de Cervera*, 1912-1960, caixa 47, 17 de maig de 1949.
- 13 Josep M. Razquin Jené, *Lérida. La Universidad de Cervera*. Lleida: Dilagro/Ediciones, 1976, pàg. 111-112.
- 14 ACS, fons Patronat Universitari, caixa 2, núm. 4. Duplicat d'una memòria datada el 12 de setembre de 1962. Certament, el Patronat va crear-se sota la dependència del Ministerio de Educación Nacional a través del Decret 1266/1961, de 13 de juliol. *BOE*, 22 de juliol de 1961, núm. 174, pàg. 10.910.
- 15 Servei de Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona, fons Camil Pallàs, *Proyecto de Depósito de Libros. Memoria y Presupuesto*, setembre de 1961.
- 16 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 1, *Esborranyes d'actes*, 6 d'abril de 1962.
- 17 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 2, 10 d'abril de 1962.
- 18 Agustí Duran i Sanpere (Cervera, 1887- Barcelona, 1975) va ser nomenat arxiver de l'Arxiu Municipal de Cervera el 1912. El 1917 va ocupar el càrrec de sots-director de l'Arxiu Municipal de Barcelona, institució que va dirigir posteriorment el 1919. En aquesta mateixa ciutat va ser un impulsor de l'Institut Municipal d'Història, dels museus d'Història de la Ciutat i d'Indústries i Arts Populars i del Servei d'Investigacions Arqueològiques. Duran i Sanpere va ser una figura cabdal en la tasca de recuperació dels arxius catalans durant la Guerra Civil, actuant al capdavant del Servei de Protecció dels Arxius de la Generalitat de Catalunya. A Cervera va impulsar la creació del Museu del Blat i la Pagesia. La seva relació amb el món de la cultura ha estat sempre del més alt nivell. Per a una semblança biogràfica, vegeu: Josep M. Sans

- Travé, "Agustí Duran i Sanpere, arxiver", a *Revista de Catalunya*, núm. 156 (nov. 2000), pàg. 9-16; Josep M. Muñoz Pujol, *Agustí Duran i Sanpere: temps i memòria*. Barcelona: Proa, 2004. El Consell Executiu del Consell Superior d'Investigacions Científiques del 17 de juliol de 1962 va nomenar Duran com a representant de la institució en el Patronat Universitari (ACS, fons Agustí Duran i Sanpere, caixa núm. 45).
- 19 ACS, fons Agustí Duran i Sanpere. *Correspondència rebuda i emesa*.
 - 20 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 1, núm. 1. *Correspondència*, 13 de maig de 1962.
 - 21 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 4, [Memòria] *Patronato Universitario de Cervera*, 12 de setembre de 1962.
 - 22 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 1, núm. 1, 20 de gener de 1962.
 - 23 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 1, *Esborrany d'actes*, 9 d'abril de 1963.
 - 24 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 1, *Esborrany d'actes*, 3 de març de 1964.
 - 25 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 2, núm. 9. Ofici del president del Patronat Universitari de Cervera dirigit al Cap de la Sección de Edificios y Obras del Ministerio de Educación Nacional, 3 de març de 1964.
 - 26 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 1, núm. 4, 19 de juny de 1965.
 - 27 Decret 1887/1965, de 24 de juny. *BOE*, 12 de juliol de 1965, núm. 165, pàg. 9.816.
 - 28 ACS, fons Patronat Universitari de Cervera, caixa 1, núm. 5, *Esborrany d'actes*, 18 de març de 1966. També s'ha conservat una còpia simple de l'escriptura de contractació formalitzada entre la Dirección General de Bellas Artes i el contractista de les obres a la caixa 3, núm. 1, *Documentació notarial*.
 - 29 Decret de 24 de juliol de 1947, del Ministerio de Educación Nacional, sobre ordenació dels Arxius, Biblioteques i dels Tresors Històrics, Documental i Bibliogràfic, *BOE*, de 17 d'agost de 1947, núm. 229, pàg. 4610-4614.
 - 30 En molts casos, alguns fons procedents de les universitats públiques estatals formen part dels fons custodiats pels Arxius Històrics Provincials.
 - 31 Planes i Albets, Ramon; Pagarolas i Sabaté, Laureà; Puig i Ustrell, Pere, *L'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un nou perfil per a l'Arxiu Reial de Barcelona*. Textos 03. Barcelona: Associació d'Arxiviers de Catalunya (AAC), 2003, pàg. 30.
 - 32 Josep Maria Sans i Travé, "Agustí Duran i Sanpere, arxiver", a *Revista de Catalunya*, núm. 156 (nov. 2000), pàg. 11.
 - 33 Ordre del 18 de febrer de 1970, del Ministerio de Educación y Ciencia. *BOE, Boletín Oficial del Estado*, de 5 de març de 1970, núm. 55, pàg. 3.595.
 - 34 Javier Tusell, *Manual de Historia de España*. Siglo XX. Madrid: Historia 16, 1990, pàg. 885-886. José Villar Palasí va formar part dels governs de Franco nomenats el 22 de juliol 1967 i el 29 d'octubre de 1969. En ambdós casos, Villar Palasí va assolir el càrrec de ministre d'Educació.
 - 35 Ordre de 18 de febrer de 1970, del Ministerio de Educación y Ciencia. *BOE* de 5 de març de 1970, núm. 55, pàg. 3595. *Boletín* [de la] *Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, núm. 111-113, (gener-febrer, 1970).
 - 36 El decret 914/1969, de 8 de maig va crear el Archivo General de la Administración Civil (AGA) amb la missió de recollir, seleccionar, conservar i disposar, per a informació i

investigació científica, els fons documentals de l'Administració Pública sense vigència administrativa. El decret, en el seu article cinquè, va assimilar les mateixes funcions als Arxius Històrics Provincials i l'ordre de creació del Dipòsit Regional de Cervera va disposar-les també per al nou dipòsit d'arxiu.

- 37 Ordre del 18 de febrer de 1970, del Ministerio de Educación y Ciencia.
- 38 Ordre del 18 de febrer de 1970, del Ministerio de Educación y Ciencia.
- 39 Planes, Ramon; Pagarolas, Laureà; Puig, Pere, *L'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un nou perfil per a l'Arxiu Reial de Barcelona*. [Barcelona]: Associació d'Arxivers de Catalunya, 2003, pàg. 42-43. Vegeu també, "Fòrum de debat sobre l'Arxiu de la Corona d'Aragó", a *Lligall*, 13 (1998), pàg. 311.
- 40 AGA (Archivo General de la Administración), *Grup de fons de Cultura* (03) 052.134, sig. 76.421, top. 73/52. En l'ofici que Udina va dirigir al Ministerio de Educación Nacional el 13 de maig de 1964, el director de l'ACA, en justificació a la manca d'espai i en previsió de la necessitat d'ampliar el Centre, feia referència a les funcions que en aquell moment desenvolupava l'arxiu català: "*De unos años a esta parte el Archivo de la Corona de Aragón viene recibiendo una cantidad de documentación tal que es previsible que dentro de dos o tres años la capacidad del mismo quede completamente rebasada. Este hecho ha venido determinado especialmente por la conversión sino de derecho al menos de hecho de este Centro además de Archivo Histórico General en un Archivo Histórico Regional que viene a absorber documentación de diferentes Centros y especialmente de la Delegación de Hacienda de Barcelona y de la Audiencia Territorial de esta (...)*". El mateix ofici feia referència a la necessitat de comprar l'immoble situat prop del Palau del Lloctinent i s'hi adjuntava un plànol de la localització de l'edifici. També, al comunicat del 4 de desembre de 1965, dirigit al Director General de Archivos y Bibliotecas, on la direcció de l'Arxiu informava sobre el salvament del fons de La Maquinista Terrestre i Marítima, el director de l'ACA feia referència a la utilització d'un immoble situat a prop de l'Arxiu per instal·lar-hi plànols del fons ingressat.
- 41 Olga Gallego, Pedro López, *Clasificación de fondos de los Archivos Históricos Provinciales*, op. cit., pàg. 18-21. El *Boletín Anabad*, XXXII, núm.1-2 (enero-junio, 1982), està dedicat als Arxius Històrics provincials i als fons que custodien.
- 42 Frederic Udina i Martorell va ocupar el càrrec de director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de l'any 1961 al 1982. [s.a] *Archivo de la Corona de Aragón*. [s.II]: Secretaria General Tècnica. Centro de Publicaciones. Ministerio de Educación y Cultura, 1999, pàg.16.
- 43 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Secretaria, Cervera, *Personal*, caixa 347, ofici de la Direcció General de Archivos y Bibliotecas al comissari de l'Arxiu de Cervera, 9 de novembre de 1967.
- 44 *Boletín* [de la] *Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, 101 (maig-juny, 1968). El butlletí se'n feia ressò del nomenament del nou director General Sánchez Belda.
- 45 ACS, fons Agustí Duran i Sanpere, *Correspondència rebuda*, R-1-160, 2 d'abril de 1969.
- 46 ACA, Secretaria, Cervera, *Personal*, 21 de febrer de 1975. No hem pogut comprovar les dades sobre el Dipòsit que, segons Vicenta Cortès, s'havien inclòs en les memòries de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En ser demanada la consulta d'una part de les memòries de l'ACA en què es feia referència a aquestes dades, personal de l'esmentat arxiu va respondre que no existien dades d'aquest centre en les memòries de l'ACA de 1970 a 1974. Aquesta situació fa pensar que possiblement l'ACA no especificués en la redacció de les memòries les dades relacionades amb el dipòsit i que, per tant, la informació fos indestruïble de la de l'ACA. Aquesta circumstància explicaria el to

- utilitzat per la Inspectora General en la seva resposta al comissari del centre de Cervera.
- 47 El Reial Decret 898/1995, de 2 de juny, sobre ampliació de serveis i mitjans de l'Administració de l'Estat traspassats a la Generalitat de Catalunya en matèria de cultura va disposar el traspàs de la gestió del Depósito Regional de Archivos de Cervera a la Generalitat catalana. La disposició es va publicar al DOGC núm. 2069, de 30 de juny de 1995.
 - 48 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Correspondència diversa*. Carta d'Agustí Duran i Sanpere dirigida a Frederic Udina i Martorell, el 19 de setembre de 1968.
 - 49 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Instalaciones, Expedientes servicios estanterias*, 15 de desembre de 1967. A l'acte d'aixecament de l'acta de recepció de l'obra instal·lada van assistir Pere Pagés Nadal, arquitecte cap del Servei de la Delegació Urbana de la Delegació d'Hisenda de Lleida; Frederic Udina i Martorell i Francesc Ferrer Aymar, de la Casa Caliban.
 - 50 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Correspondència diversa*. Carta d'Agustí Duran i Sanpere dirigida a Frederic Udina i Martorell, el 19 de setembre de 1968.
 - 51 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Servicios mobiliario*, Informe de 31 de gener de 1968. En aquesta caixa es troba la fotocòpia de l'informe, mentre que el duplicat original es pot consultar a la caixa 348, *Instalaciones Seguridad: Informes*.
 - 52 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Servicios mobiliario*, 31 de desembre de 1969.
 - 53 Expressió utilitzada per Rafael Conde a "Arxiu de l'Administració Central", op. cit. pàg. 14.
 - 54 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Antecedentes movimientos fondos*, 13 de maig de 1968.
 - 55 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Servicios mobiliario*, 31 de gener de 1968. Udina acabava l'informe amb el suggeriment que calia procedir a l'ingrés de documentació. "En fin, -escriu- parecería totalmente impropcedente que después de haberse realizado el notable gasto que se ha efectuado, dichas estanterías quedaran sin ubicar documentación".
 - 56 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Antecedentes movimientos fondos*, ofici de 2 de juny de 1969. L'ofici que va enviar la Dirección General al director de l'ACA ens confirma que el comissari havia sol·licitat el trasllat de fons amb l'objectiu d'ingressar nova documentació al centre de la capital: "Formulada por Vs propuesta para poder transferir al Depósito de Archivos de Cervera la documentación procedente del Archivo de la Delegación de Hacienda de esa provincia existente en la actualidad en el Archivo de la Corona de Aragón, a fin de disponer de espacio suficiente para incorporar a este último Archivo [ACA] la documentación histórica de la Audiencia Territorial de Barcelona". L'ordre de 16 de febrer de 1953, del Ministerio de Educación Nacional havia disposat que l'arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona passés a formar part d'una secció de l'ACA. BOE, núm. 99, de 9 d'abril de 1953.
 - 57 La utilització del terme "evacuació" la trobem en molts documents associada al trasllat de fons que es feien al dipòsit de Cervera. El terme, molt utilitzat per altra banda en la terminologia arxivística de l'època, sembla adaptar-se perfectament al sentit que prenen algunes transferències de meres mesures alliberadores d'espai en els centres productors de documents de la ciutat de Barcelona. ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Memoria relativa al Archivo Regional de Cervera año 1974*.
 - 58 La xifra esmentada pot semblar desmesurada, però el cap de la Sección de Archivos y de Adquisición, Conservación y Protección del Patrimonio Documental va comuni-

car al director de l'ACA la concessió de 69.139 pessetes per cobrir les despeses de recollida i transport de 20.000 llibres i 50.000 lligalls des de l'ACA al Depósito Regional de Cervera, i en la carpeta de l'expedient hi consta la certificació de l'entrada de la documentació. ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Transporte*, 27 d'octubre de 1975. Existeixen certificats que acrediten el trasllat d'aquest volum de documentació. Un exemple el tenim en el document expedit pel director de l'ACA el 1972, on es certifica: "*Que han sido trasladados en varios camiones de transporte veinte mil libros desde la Biblioteca de la Delegación de Hacienda de Barcelona a la Biblioteca auxiliar del Archivo de la Corona de Aragón y de ésta a la Biblioteca de la antigua Universidad de Cervera*". Aquesta entrada de documentació coincideix també amb l'ingrés a l'ACA de documents procedents de l'Audiència Territorial de Barcelona i de la Magistratura de Treball. És possible que la documentació ingressés a l'ACA i un cop seleccionada se n'enviessin de la Delegació d'Hisenda i de les Magistratures de Treball al Dipòsit. ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Transporte*, 30 de desembre de 1972. La consulta a personal responsable de l'ACA sobre l'ingrés d'una part del fons de l'Audiència Territorial de Barcelona en aquestes dates, va confirmar que un ingrés es va fer l'any 1972.

- 59 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Transporte*.
- 60 Rafel Conde, "Arxius de l'Administració Central", a *Lligall*, 1, op. cit., pàg. 14.
- 61 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Personal*, ofici de Josep M. Razquin dirigit a Frederic Udina el 28 de juny de 1968.
- 62 Josep Mora i Castellà, "Apunts sobre els projectes de restauració de la Universitat de Cervera (1950-1990)", a *Miscel·lània Cerverina*, 11, 1997, pàg. 159. Razquin va ocupar el càrrec de president de la Diputació de Lleida de l'any 1968 a l'any 1974.
- 63 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, Memòria relativa al Archivo Regional de Cervera, 1974.
- 64 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Personal*, ofici de 9 de maig de 1974. Rafael Conde en l'article publicat a *Lligall* 1, constata la contractació d'un porter l'any 1970. No he pogut contrastar aquesta informació amb la documentació servida per l'ACA en el moment de la realització del treball. En l'ofici que el director de l'ACA va proposar al director general de Archivos y Bibliotecas el nomenament de Rafael Conde com a comissari adjunt, també es feia referència a la manca de personal fix fins aquell moment de la forma següent: "*De acuerdo con la conversación sostenida con V. E. en la pasada semana y siendo necesario atender a la marcha de dicho Depósito que en la actualidad no cuenta con ningún personal fijo que pueda atenderle, se propone que se nombre el Portero Interino...*" Crec que és molt probable que anteriorment s'hagués contractat un porter o conserge, però és possible que s'encarregués de tot l'edifici de l'antiga Universitat i no només del dipòsit d'arxiu.
- 65 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Personal*, ofici del cap de secció dels serveis generals de la Dirección de Archivos y Bibliotecas al director de l'ACA, 19 de juny de 1974.
- 66 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Consultas y desarchivo*, 9 d'agost de 1974. Davant la consulta del fons Udina va respondre que "*El archivo de la Magistratura del trabajo fué efectivamente evacuado a Cervera hace unos meses pero sin previo aviso y descargado por su cuenta en un depósito anejo a las estanterías debidamente montadas y clasificadas y totalmente amontonado metidos los legajos en sacos de cemento sin ningún orden ni concierto. En realidad, por tanto, este Archivo no ha tenido entrada en el Archivo Histórico de Cervera y continua amontonado sin ningún orden ni concierto*".
- 67 ACA, Secretaria, Cervera, [sense títol], caixa 347.

- 68 ACA, Secretaria, Cervera, *Personal*, caixa 347. La contractació es va efectuar amb data d'1 d'octubre i segurament per aquest motiu Udina es traslladava l'endemà al Dipòsit de Cervera.
- 69 ACA, Secretaria, Cervera, [*sense títol*], caixa 347.
- 70 Segons la informació d'un tècnic de l'ACA, el 1972 va ingressar una part important de l'Arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona.
- 71 Federico Udina i Martorell, *Guia Històrica del Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid: Ministerio de Cultura/Dirección General de Bellas Artes y Archivos/Dirección de los Archivos Estatales, 1986, pàg. 377.
- 72 *Archivo de la Corona de Aragón*. [Barcelona]: Ministerio de Educación y Cultura, 1999, pàg. 15.
- 73 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Antecedentes movimientos fondos*.
- 74 Els volums fan referència a llibres, en la majoria dels casos relacionats amb la comptabilitat de la Delegació. En el fons d'Hisenda, les relacions de transferència s'elaboren a partir de la diferenciació entre lligalls i llibres.
- 75 A l'expedient es conserva el certificat de rebut signat pel director de l'ACA i que reproduïm a continuació: "Certifico: Que han sido trasladadas las series históricas y judiciales en varios camiones desde la Biblioteca de la Audiencia Territorial de Barcelona, así como otras series de amillaramientos y urbana de la Delegación de Hacienda a la Biblioteca Auxiliar de este Centro y luego a la Biblioteca de la antigua Universidad de Cervera. Y para que así conste, expido el presente Certificado a treinta de Diciembre de mil novecientos setenta y dos en la Ciudad de Barcelona". El certificat també evidencia la confusió terminològica a l'hora d'identificar els arxius.
- 76 Hem seguit, en aquest cas, les seccions proposades per Montojo a Vicente Montojo Montojo, *Inventario del fondo exento de Hacienda*. Murcia: Consejería de Cultura y Educación, Archivo General de la Región de Murcia, [1998], pàg. 23.
- 77 Antoni Cuenca i Puigdemívol, *Magistraturas de Trabajo de Barcelona (1958-1963)*. Tesi doctoral dirigida per Manuel Alonso García. Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Dret, 1981, vol. III., pàg. 322. Citat a Bibiana Palomar i Baró, "Aproximació a l'estudi de la Jurisdicció de l'ordre social i procés d'elaboració del sistema d'arxiu dels Jutjats Socials de Barcelona", a *Lligall*, núm. 10 (1995), pàg. 55.
- 78 Bibiana Palomar i Baró, "Aproximació a l'estudi de la Jurisdicció de l'ordre social i procés d'elaboració del sistema d'arxiu dels Jutjats Socials de Barcelona", a *Lligall*, núm. 10 (1995), pàg. 56.
- 79 Antoni Cuenca i Puigdemívol, *Magistraturas de Trabajo de Barcelona (1958-1963)*. Tesi doctoral dirigida per Manuel Alonso García. Barcelona: Universitat de Barcelona, Facultat de Dret, 1981, vol. I. pàg. 14. Citat a Bibiana Palomar i Baró, "Aproximació a l'estudi de la Jurisdicció de l'ordre social i procés d'elaboració del sistema d'arxiu dels Jutjats Socials de Barcelona", a *Lligall*, núm. 10 (1995), pàg. 56.
- 80 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, Servicio clasificación fondos, "Memoria diaria y observaciones de los trabajos realizados del día 17/VI/74 hasta el día 6/VII/74, en el Archivo Regional de Cervera. En aquesta memòria es descriu els treballs de neteja i ordenació realitzats sobre un ingrés "descontrolat" de fons procedents de les Magistratures de Treball.
- 81 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Consultas y desarchivo*, 13 de febrer de 1974.
- 82 ACA, Secretaria, Cervera, *Personal*, caixa 347, carta de Frederic Udina i Martorell dirigida a Jorge Peyret de la Biblioteca Popular de Cervera, el 2 de març de 1974.

- 83 ACA, Secretaria, Cervera, Servicio clasificación fondos, caixa 347, Memoria diaria y observaciones de los trabajos realizados del día 17/VI/74 hasta el día 6/VII/74, en el Archivo Regional de Cervera.
- 84 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 347, *Consultas y desarchivo*, 9 d'agost de 1974.
- 85 Llei de 31 de desembre de 1945, BOE de 3 de gener de 1946, núm. 3, pàg. 134-138.
- 86 Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), fons Maquinista Terrestre y Marítima. Gestió de l'arxiu, *Inventari 8*.
- 87 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, Antecedentes movimientos fondos: depósito Maquinista, 2 de desembre de 1965. També ANC, fons Maquinista Terrestre y Marítima, Gestió de l'arxiu, Documentación procedente de la Maquinista, 1970.
- 88 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Antecedentes movimientos fondos: depósito Maquinista*, 2 de desembre de 1965.
- 89 ANC, fons Maquinista Terrestre y Marítima, Gestió de l'arxiu, *Documentación procedente de la Maquinista*, 1970.
- 90 ANC, fons Maquinista Terrestre y Marítima, Gestió de l'arxiu, *Inventari 8*.
- 91 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Antecedentes movimientos fondos: depósito Maquinista*, 11 de juny de 1965.
- 92 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, Expedients de transferència. Es conserva una còpia del document-inventari de la Relació dels llibres transferits del Dipòsit Regional de Documents de Cervera a l'Arxiu Nacional de Catalunya.
- 93 Per a un atansament a la figura dels Governadors civils provincials i la seva significació política al segle XIX, vegeu: Manel Risques i Corbella, *El Govern Civil de Barcelona al segle XIX*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995, 675 p.
- 94 La informació prové de la lectura de diverses guies d'Arxius Històrics Provincials. A tall d'exemple: Reyes Serrano González, *Archivo Histórico Provincial de Teruel. Guía del investigador*. [Zaragoza]: Departamento de Educación y Cultura, 1995, pàg. 54.
- 95 El Reial Decret 898/1995, de 2 de juny, va formalitzar el traspàs de la gestió del *Depósito Regional de Archivos* de l'Estat a la Generalitat de Catalunya. A través de l'esmentat decret, la Generalitat de Catalunya va assumir les funcions "*de la Administración del Estado relativas al servicio público archivístico del Depósito Regional de Cervera...*"
- 96 Vegeu: Ministerio de Economía y Hacienda, www.catastro.minhac.es.
- 97 *El Catastro: del Archivo a Internet*. [Málaga]: Ministerio de Economía y Hacienda, Junta de Andalucía, 2005, pàg. 29-33. Josep Fontana, *La Hacienda en la Historia de España, 1700-1931*. [Madrid]: Instituto de Estudios Fiscales, 1980, pàg. 22-26.
- 98 [Escuela Sindical], *La Organización Sindical Española*. Madrid: Ediciones de la Escuela Sindical, 1961, pàg. 47.
- 99 Borja de Riquer, Joan B. Culla, *El franquismo i la transició democràtica (1939-1988)*. Barcelona: Edicions 62, 2000, 118-122, Vol. 7. Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar, primera edició rústica.
- 100 Rosario Sánchez López, El sindicato vertical: dimensión teórica y ámbito pragmático de una institución del franquismo. El ejemplo de Murcia. Tesis doctoral. [Recurs electrònic]. Murcia: Universidad de Murcia, 2001, pàg. 13-14.
- 101 Corral, M. Aurèlia; Sierra, Carme, "Transferencia de documentos de la A.I.S.S. a la Administración Central", a *Boletín Anabad*, vol. XXX, núm. 4, 1980, pàg. 545.

- 102 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, Expedientes de transferencia, Circular sobre prevision para la transferencia de fondos documentales de la AISS, 7 d'octubre de 1977.
- 103 Corral, M. Aurèlia; Sierra, Carme, "Transferencia de documentos de la A.I.S.S. a la Administración Central", op. cit. pàg. 545.
- 104 Informació facilitada per Lluís Cermeno i Martorell, cap del Servei d'Innovació i Tecnologia de la Subdirecció d'Arxius del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i per Marina Cuñé, responsable del Dipòsit d'Arxius de Cervera.
- 105 Escuela Sindical], *La Organización Sindical Española*. Madrid: Ediciones de la Escuela Sindical, 1961, pàg. 72.
- 106 ACA, Secretaria, Cervera, caixa 348, *Transporte*, 7 de maig de 1993. Ofici del secretari General de la Delegació del Govern a Catalunya dirigit al Director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
- 107 Dipòsit d'Arxius de Cervera (DAC), Informe fons documental no identificat del DAC.[2005].
- 108 Maria Pilar Faci Lacasta, "Arxiu Històric de Lleida", a *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*, vol. 2. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987, pàg. 76. La gestió dels Arxius Històrics de Girona, Tarragona i Lleida va ser transferida a la Generalitat de Catalunya pel Reial Decret 1.010/1981 i el conveni de gestió entre l'Administració de l'Estat i la Generalitat es va signar el 16 d'abril de 1982 (BOE de 27 d'abril de 1982, núm. 100 i DOGC de 5 de maig de 1982, núm. 220).
- 109 La informació ha estat facilitada molt amablement per la directora de l'Arxiu Històric de Girona, Montserrat Hosta, i per Josep Matas.
- 110 Informació facilitada per Marina Cuñé, responsable del *Dipòsit d'Arxius de Cervera* (DAC).
- 111 *Gaceta de Madrid* del 13 de novembre de 1931, núm. 317, pàg. 963-964. Decret del 12 de novembre de 1931 dels Ministeris de Justícia, Instrucció Pública i Belles Arts. Laureà Pagarolas i Sabaté, "Els Arxius de Protocols", a *Lligall 1* (1988), pàg. 53-68.
- 112 Sobre les fases dels documents, Ramon Alberch i Fugueras, *Els arxius, entre la memòria històrica i la societat del coneixement*. Barcelona: Editorial UOC, 2002, 1a ed. catalana, pàg. 88. José Ramón Cruz Mundet, *Manual de Archivística*. [Madrid]: Fundació Germán Sánchez Ruipérez, 2003, 5a edició, pàg. 94-101. Decret 914/1969, de 8 de maig de creació del Archivo General de la Administración Civil, *Boe*, núm. 125, 26 de maig de 1969.
- 113 El *Depósito Regional de Cervera* continuava considerant-se com un Arxiu Regional a la pàgina web del Ministeri de Cultura el mes de maig de 2006. El *Boletín* [de la] *Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, núm. 64 (març-abril, 1962), va dedicar aquest número pràcticament en la seva totalitat als Arxius Històrics i als Històrics Provincials, pàg. 47-146g.
- 114 Josefina Cubells i Llorens, "Arxiu Històric de Tarragona", a *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. 2. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya/ Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental/Servei d'Arxius, 1987, pàg.12; Maria Pilar Faci, "Arxiu Històric de Lleida", a *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. 2. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya/ Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental/Servei d'Arxius, 1987, pàg. 75; Josep Matas i Balaguer, "Arxiu Històric de Girona", a *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. 3. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya/ Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental/Servei d'Arxius, 1987, pàg. 63. Podeu trobar també

- les dades de creació al butlletí especial sobre els arxius històrics provincials publicat a *Boletín*[de la] *Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, núm. 64, (març-abril, 1962), pàg. 132-133 (Tarragona), pàg.101-102 (Lleida), pàg. 91-92 (Girona). També a Olga Gallego, Pedro López, *Clasificación de fondos de los Archivos Históricos Provinciales*, op. cit., pàg. 18-21. El *Boletín Anabad*, XXXII, núm.1-2 (enero-junio, 1982), també dedicat als Arxius Històrics provincials i als fons que custodien.
- 115 Inspecció General de Archivos], *Guía de los archivos estatales españoles*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, 1977, pàg. 111.
- 116 [Subdirección General de Archivos]: *Archivos del Estado*. [Madrid]: Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos. Subdirección General de Archivos, [1979], pàg.11.
- 117 [Ministerio de Cultura]. *Guía de Servicios Culturales*. Madrid: Secretaría General Técnica. Servicio de Publicaciones. [1984], pàg. 51. Aquest seria un exemple més de la indefinició tipològica que ha caracteritzat el centre al llarg del temps.
- 118 Per a una aproximació al sistema arxivístic espanyol vegeu: Margarita Vázquez de Parga, "El sistema Archivístico Español", a *Lligall*, 1, (1988), pàg. 153-159. Vázquez de Parga a la pàgina 157 del seu article va classificar el Depósito Regional de Cervera amb la resta de regionals però separat, juntament amb el de la Reial Cancelleria de Valladolid, del grup format per l'Arxiu del Regne de Galícia, el del Regne de Mallorca, el de València i el de la Reial Cancelleria de Granada. Ramon Cruz Mundet en el *Manual de Archivística*, op. cit., pàg.108-117, no va tenir en compte el Dipòsit en cap de les classificacions dels arxius estatals. També es troba informació sobre el sistema arxivístic estatal a Alberto Tamayo, *Archivística, Diplomàtica y Sigilografía*. Madrid: Cátedra, 1996, pàg. 21-28; Pedro López Gómez, "El sistema archivístico español anterior a la Constitución de 1978", a *Boletín de la Anabad*, núm. 1-2 (enero-junio, 1988), pàg.149-171.
- 119 Segons Luis Miguel de la Cruz Herranz [et altri], *Archivos y sistemas*. [Madrid]: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, SG. de Información y Publicaciones, 2000, pàg. 36 (*Escuela Iberoamericana de Archivos: Experiencias y materiales*), la creació de l'Arxiu Històric Provincial de Barcelona s'havia inclòs en els acords de transferència entre l'Estat i la Generalitat de Catalunya de 1982, que finalment no es va arribar a concretar.
- 120 En el cas del fons de la Delegació provincial d'Hisenda de Barcelona, l'ACA va seleccionar les sèries més rellevants com les corresponents a les desamortitzacions i patrimoni, i altres de les que Cervera només conserva una part molt incompleta i menor.
- 121 Les consultes són gairebé en la seva totalitat formulades pels organismes de l'administració delegada de l'Estat a la província de Barcelona.

Resumen

El artículo explora algunos de los aspectos que han constituido la base y la historia de la gestación del Depósito de Archivos de Cervera (DAC), tanto previamente como con posterioridad a la Orden de creación del 18 de febrero de 1970. Son los siguientes: la recuperación del edificio histórico de la antigua Universidad de Cervera, el centro como respuesta a las necesidades de expansión del Archivo de la Corona de Aragón en la década de los sesenta y la gestión del funcionamiento del depósito bajo la tutela de dicha institución. El trabajo se completa con una aproximación a los fondos, donde se recogen datos sobre la historia de los ingresos y los contenidos documentales.

Résumé

L'article passe en revue quelques-uns des aspects fondateurs de la genèse du Dépôt d'archives de Cervera (DAC), avant et après l'ordonnance de création du 18 février 1970 : la réhabilitation de l'édifice historique de l'ancienne Université de Cervera, le centre comme réponse aux besoins d'expansion des Archives de la Couronne d'Aragon, dans les années soixante, et la gestion du fonctionnement du dépôt sous la tutelle de ces dernières. Le travail est complété par un aperçu des fonds, où sont rassemblées des données sur l'histoire des admissions et des contenus documentaires.

Summary

This paper looks into certain aspects of the concepts and history underlying the creation of the Cervera Archives Depot before and after the governmental Order of 18 February 1970 promulgating its creation: the recovery of the historic building of the former University of Cervera; the centre as a response to the need to expand the Archive of the Crown of Aragón in the nineteen-sixties; and how the depot has been run under that Archive's management. The paper also includes a survey of the collection, with information on the history of contributions and the contents of the documents.